

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Strasbourg, 8 December 2022

MIN-LANG (2022) PR 3

EUROPEAN CHARTER FOR REGIONAL OR MINORITY LANGUAGES

Sixth periodical report
presented to the Secretary General of the Council of Europe
in accordance with Article 15 of the Charter

Montenegro

Crna Gora
Ministarstvo ljudskih i
manjinskih prava

Adresa: Bul. Svetog Petra Cetinjskog br. 130
81000 Podgorica
Crna Gora
Tel.: +382 20 407-501
Fax: +382 20 407-515

DIREKTORAT ZA LJUDSKA I MANJINSKA PRAVA

ŠESTI IZVJEŠTAJ CRNE GORE O PRIMJENI EVROPSKE POVELJE O REGIONALNIM ILI MANJINSKIM JEZICIMA

Podgorica, jul 2022. godine

Uvodni dio

Ustav Crne Gore, zakoni i ostali propisi donijeti u skladu sa Ustavom Ljudska prava u Crnoj Gori garantuju najveći stepen poštovanja međunarodnih standarda u oblasti sprovođenja i zaštite ljudskih prava i sloboda. Crna Gora je ustavno definisana kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Nosioc suverenosti je građanin koji ima crnogorsko državljanstvo. Članom 79 Ustava Crne Gore pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima a jedno od tih prava je i pravo na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi. U tačkama 9 i 10 člana 79 10 jemči se manjinama pravo na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije, kao i pravo na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave.

Djelotvorno učešće i zastupljenost pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom i javnom životu Crne Gore jedan je od najvažnijih segmenata unutrašnje integracije crnogorskog društva. Bez prisustva predstavnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na važnim mjestima u sistemu državne i lokalne vlasti, na mjestima gdje se kreira politika i donose odluke, nema dosljednog sprovođenja zacrtanih i garantovanih prava. Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima kojoj je Crna Gora pristupila 6. juna 2006.godine, prihvaćena su načela sadržana u ovom međunarodnom dokumentu, dok se Zakonom o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Crna Gora odredila da će se Povelja odnositi na korišćenje albanskog i romskog jezika. Izmjenama zakona u oblasti obrazovanja na maternjem jeziku iz 2011. godine, predmet koji se do tada zvao „maternji jezik“ preimenovan je u predmet pod nazivom „crnogorski, srpski, hrvatski i bosanski jezik“.

Podaci Zavoda za statistiku (MONSTAT) u Crnoj Gori ukazuju na značaj sledećih jezika: srpskim jezikom govori 265.895 ili 42,88 % stanovnika, crnogorskim jezikom govori 229.251 ili 36,97 % stanovnika, albanskim jezikom govori 32.671 ili 5,27 % stanovnika, bosanskim jezikom govori 33.077 ili 5,33 % stanovnika, romskim jezikom govori 5.169 ili 0,83% stanovnika i hrvatskim jezikom govori 2.791 ili 0,45% stanovnika.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama (Službeni list Republike Crne Gore", br. 031/06 od 12.05.2006, 051/06 od 04.08.2006, 038/07 od 22.06.2007, Službeni list Crne Gore", br. 002/11 od 12.01.2011, 008/11 od 04.02.2011, 031/17 od 12.05.2017) definiše manjinu kao grupu državljana Crne Gore, bročano manju od preovladajućeg stanovništva, koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva, istorijski je vezana za Crnu Goru i motivisana je željom za iskazivanje i očuvanje nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Posljednjim izmjenama i dopunama Zakona o manjinskim pravima i slobodama preciznije se definišu određeni pojmovi, pa se tako „značajan dio“ zamjenjuju se riječima: „najmanje 5%“, dakle u jedinicama lokalne samouprave u kojima pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica čine većinu ili 5 % stanovništva, prema

rezultatima dva posljednja uzastopna popisa, u službenoj upotrebi je i jezik tih manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Članom 33 Zakona definisano je da manjinski narod ili druga manjinska nacionalna zajednica i njihovi pripadnici, u cilju očuvanja svog ukupnog nacionalnog identiteta i unapređenja svojih sloboda i prava, mogu osnovati savjet tog manjinskog naroda ili te manjinske nacionalne zajednice. S tim u vezi, u junu 2014. godine potpisan je Sporazum o saradnji između tadašnjeg Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Uprave za kadrove i šest nacionalnih savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica (Albanskog, Bošnjačkog, Hrvatskog, Muslimanskog, Romskog i Srpskog) u cilju daljeg razvoja manjinskih prava i sloboda, te srazmjerne zastupljenosti pripadnika manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave, afirmišući Ustav Crne Gore i zakonska rješenja koja se tiču unapređenja manjinskih prava i sloboda potencirajući značaj i doprinose za pitanja od zajedničkog interesa.

Zakon o zabrani diskriminacije¹ kao opšti zakon za zabrani diskriminacije, prepoznaje između ostalog i nacionalnu pripadnosti i vezu sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom kao osnove diskriminacije. S tim u vezi odredbom člana 2 ovog Zakona je propisano da je zabranjen svaki oblik diskriminacije uključujući i jezik, vjeru ili uvjerenje.

Strategijom manjinske politike 2019-2023, jedan od definisanih ciljeva odnosi se na obezbjeđivanje autentičnog političkog predstavljanja i participacije pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom životu Crne Gore. Usvojena je i Strategija manjinske politike 2019-2024 sa akcionim planom za 2021. i 2022. godinu, u skladu sa međunarodnim standardima. Strategijom su definisane mjere, način i dinamika za sprovođenje mjera koje imaju za cilj zaštitu i unapredjivanje uslova života manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u cjelini, a koje su državni organi u obavezi da realizuju u periodu implementacije dokumenta u cilju postizanja pune integracije manjina u crnogorsko društvo.

Poslanicima albanske nacionalnosti u Skupštini Crne Gore omogućena je upotreba maternjeg jezika. Članom 52 Poslovnika o radu Skupštine, poslanik čiji jezik nije službeni jezik u Crnoj Gori ima pravo da na sjednici Skupštine govori na svom jeziku, s tim što je dužan da, ukoliko želi da koristi to pravo, o tome blagovremeno obavijesti generalnog sekretara Skupštine, kako bi se obezbijedio prevod na službeni jezik. Skupština u narednom periodu planira zapošljavanje prevodioca za albanski jezik. Zakonom o lokalnoj samoupravi („Sl. list CG”, broj 2/18), kao sistematskim za oblast lokalne samouprave, propisano je da su u vršenju svojih poslova organi lokalne samouprave dužni da obezbijede jednaku zaštitu prava i na zakonu zasnovanih pravnih interesa lokalnog stanovništva i pravnih lica i da opština obezbjeđuje uslove za zaštitu i unapređenje manjinskih prava.

---

¹ ("Službeni list Crne Gore", br. 046/10 od 06.08.2010, 040/11 od 08.08.2011, 018/14 od 11.04.2014, 042/17 od 30.06.2017)

Važećim zakonskim rješenjima stvorene su pretpostavke za dobijanje relevantnih i pouzdanih podataka o nacionalnoj strukturi državnih službenika i namještenika. Uprava za kadrove, u skladu sa članom 151 Zakona o državnim službenicima i namještenicima vodi Centralnu kadrovsku evidenciju o državnim službenicima i namještenicima, koja između ostalog, obuhvata i podatke o ličnosti (ime i prezime, nacionalnost i maternji jezik, adresa i jedinstveni matični broj građana - JMBG i dr). Na ovaj način, Zakonom je obezbjeđena obaveza vođenja kadrovske evidencije koja sadrži i podatke o manjinskom aspektu zaposlenih.

U Crnoj Gori zaštitom prava i unapređenjem položaja manjina pored Ministarstva ljudskih i manjinskih prava bavi se još nekoliko veoma značajnih institucija i organa, kao što su, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, savjeti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, Odbor za ljudska prava i slobode - osnovan kao stalno radno tijelo u Skupštini Crne Gore, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda koji takođe djeluje kao samostalna i nezavisna institucija, kao i niz veoma kvalitetnih i aktivnih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i unapređenjem prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovom integracijom u crnogorskom društvu. U maju 2021. godine tadašnje Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava izradilo je Informaciju o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u organima lokalne samouprave, privrednim društvima i javnim ustanovama, čiji je osnivač Glavni grad, Prijestonica ili Opština. Osnovni cilj izrade Informacije jeste prikupljanje tačnih i pouzdanih podataka o nacionalnoj strukturi zaposlenih u predmetnim organima kako bi dobijeni podaci poslužili za planiranje i sprovođenje aktivnosti koje treba dodatno da doprinesu dosljednom sprovođenju pomenutih ustavnih i zakonskih garancija. Važno je istaći da su prikupljeni podaci korišćeni samo za pomenute svrhe, da se nisu zloupotrebljavali, a kompletan proces se odvijao u skladu sa zakonskim rješenjima o tajnosti ličnih podataka.²

Od ukupno 3780 popunjenih upitnika u svih 224. organa koliko je bilo obuhvaćeno ovom Informacijom, zaposleni su se, u nacionalnom smislu, izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 1930(51,1%), Srbin/Srpkinja 711 (18,8%), Musliman/Muslimanka 76 (2,0%), Bošnjak/Bosnjakinja 537 (14,2%), Albanac/Albanka 242 (6,4%), Rom/Romkinja 45 (1,2%), Egipćanin/Egipćanka 10 (0,3%), Hrvat/Hrvatica 31 (0,8%), Jugosloven/Jugoslovenka 6 (0,2%), Makedonac/Makedonka 4 (0,1%), Mađar/Mađarica 1, Rus/Ruskinja 1, Slovenac/Slovenka 1, nije se izjasnilo 72 (1,9 %), nema podataka 96 (2,5%), ostale nacije 13 (0,3 %), regionalna pripadnost 4 (0,1%).

---

² Uzimajući u obzir da je izrada ove Informacije, shodno gore navedenim dokumentima, bila predviđena za 2019. godinu, tadašnje Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Uprava za kadrove utvrdili su Upitnike za sprovođenje istraživanja i iste u drugoj polovini 2019. godine, dostavili koordinadorima iz organa lokalne samouprave koji su bili u obavezi da iste dostave svim službenicima u organima lokalne samouprave, privrednim društvima i javnim ustanovama čije je osnivač Glavni grad, Prijestonica ili Opština kako bi se anonimno izjasnili o nacionalnoj pripadnosti. Situacija izazvana globalnom pandemijom COVID19 i mjerama donijetim za sprečavanje širenja iste, uzrokovala je odlaganje prikupljanja, pa samim tim, i obradu potrebnih podataka za sačinjavanje ove Informacije zbog čega je usvajanje iste predviđeno Programom rada Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava za 2021. godinu.

U Opštini Andrijevića, od ukupno 114 upitnika, u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 64 (56,1%), Srbin/Srpkinja 42 (36,8%), Rus/Ruskinja 1 (0,9%), Jugosloven/Jugoslovenka 1 (0,9%), ostale nacije 2 (1,8%), nije se izjasnilo 3 (2,6%), nema podataka 1 (0,9%).

U Opštini Berane, od ukupno 527 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 87 (16,5%), Srbin/Srpkinja 382 (72,5%), Musliman/Muslimanka 18 (3,4%), Bošnjak/Bosnjakinja 10 (1,9%), nije se izjasnilo 26 (4,9%), nema podataka 2 (0,4%), ostale nacije 2 (0,4%).

U Opštini Bijelo Polje, od ukupno 157 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 82 (52,2%), Srbin/Srpkinja 17 (10,8%), Musliman/Muslimanka 17 (10,8%), Bošnjak/Bosnjakinja 30 (19,1%), Jugosloven/Jugoslovenka 2 (1,3%), nije se izjasnilo 8 (5,1%), ostale nacije 1 (0,6%).

U Opštini Budva, od ukupno 32 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 19 (59,4%), Srbin/Srpkinja 11 (34,4%), nema podataka 1 (3,1%), ostale nacije 1 (3,1%).

U Opštini Danilovgrad, od ukupno 207 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 189 (91,3%), Srbin/Srpkinja 8 (3,9%), Mađar/Mađarica 1 (0,5%), Makedonac/Makedonka 1 (0,5%), Musliman/Muslimanka 2 (1%), Rom/Romkinja 1 (0,5%), nema podataka 4 (1,9%), nije se izjasnilo 1 (0,5%).

U Gradskoj opštini Golubovci, od ukupno 33 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 32 (97,0%), Srbin/Srpkinja 1 (3%).

U Opštini Gusinje od ukupno 50 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Albanac/Albanka 12 (24,0%), Bošnjak/Bošnjakinja 38 (76,0%).

U Opštini Herceg Novi, od ukupno 153 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 34 (22,2%), Srbin/Srpkinja 51 (33,3%), Musliman/Muslimanka 1 (0,7%), Rom/Romkinja 3 (2,0%), Albanac/Albanka 1 (0,7%), Bošnjak/Bošnjakinja 2 (1,3%), Hrvat/Hrvatica 3 (2,0%), Jugosloven/Jugoslovenka 1 (0,7%), nema podataka 51 (33,3%), nije se izjasnilo 2 (1,3%), ostale nacije 1 (0,7%), regionalna pripadnost 3 (2,0%).

U Opštini Kolašin, od ukupno 49 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 32 (65,3%), Srbin/Srpkinja 13 (26,5%), nije se izjasnilo 3 (6,1%), ostale nacije 1 (2,0%).

U Opštini Nikšić od ukupno 544 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 490 (90,1%), Srbin/Srpkinja 28 (5,1%), Musliman/Muslimanka 1 (0,2%), Rom/Romkinja 4 (0,7%), Egipćanin/Egipćanka 6 (1,1%), nema podataka 3 (0,6%), nije se izjasnilo 11 (2,0%), ostale nacije 1 (0,2%).

U Opštini Pljevlja ukupno 187 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 48 (25,7%), Srbin/Srpkinja 106 (56,7%), Musliman/Muslimanka 12 (6,4%), Bošnjak/Bošnjakinja 7 (3,7%), nema podataka 8 (4,3%), nije se izjasnilo 6 (3,2%).

U Glavnom gradu Podgorica, od ukupno 826 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 691 (83,7%), Srbin/Srpkinja 31 (3,8%), Musliman/Muslimanka 13 (1,06%), Rom/Romkinja 21 (2,5%), Albanac/Albanka 33 (4,0%), Bošnjak,Bošnjakinja 16 (1,9%), Hrvat/Hrvatica 2 (0,2%),Jugosloven/Jugoslovenka 2 (0,2%), Makedonac/Makedonka 3 (0,4%), Slovenac/Slovenka 1 (0,1%), nema podataka 7 (0,8%), nije se izjasnilo 6 (0,7%).

U Opštini Rožaje od ukupno 461 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 2 (0,4%), Bošnjak,Bošnjakinja 427 (92,6%),Srbin/Srpkinja 4 (0,9%), Musliman/Muslimanka 9 (2,0%), Albanac/Albanka 11 (2,4%), nema podataka 3 (0,7%), nije se izjasnilo 5 (1,1%).

U Opštini Šavnik, od ukupno 45 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 44 (97,8%), Srbin/Srpkinja 1 (2,2%).

U Opštini Tivat, od ukupno 148 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao:Crnogorac/Crnogorka 91 (61,5%), Srbin/Srpkinja 14 (9,5%), Hrvat/Hrvatica 26 (17,6%), Rom/Romkinja 1 (0,7%)Musliman/Muslimanka 2 (1,4%), , nema podataka 13 (8,8%), regionalna pripadnost 1 (0,7%).

U Opštini Tuzi, od ukupno 33 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 3 (9,1%), Albanac/Albanka 23 (69,7%),Bošnjak/Bošnjakinja 7 (21,2%).

U Opštini Ulcinj, od ukupno 197 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 6(3,0%), Albanac/Albanka 162 (82,2%) Srbin/Srpkinja 1 (0,5%), Egipćanin/Egipćanka 4 ((2,0%), Rom/Romkinja 15 (7,6%), Musliman/Muslimanka 1 (0,5%), nema podataka 3 (1,5%), nije se izjasnio 1 (0,5%), ostale nacije 4 (2,0%)

U Opštini Žabljak od ukupno 28 upitnika u nacionalnom smislu, zaposleni su se izjasnili kao: Crnogorac/Crnogorka 26 (92,9%), Srbin/Srkinja 2 (7,1%)

Iz dobijenih podataka se može zaključiti da je učešće manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica organima lokalne samouprave, privrednim društvima i javnim ustanovama veće nego u ranijem periodu, ali se još uvijek treba raditi kako bi se sprovodilo u praksi ono što je predviđeno zakonodavstvom kojim se reguliše pitanje zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Djelotvorno učešće i zastupljenost pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u političkom i javnom životu, Crne Gore jedan je od najvažnijih segmenata unutrašnje integracije crnogorskog društva. Da bi se dosljedno sprovele ustavne i zakonske garancije o srazmjernoj zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica

neophodan je multidisciplinarni pristup i puna posvećenost poštovanju spomenutog ustavnog principa od strane svih relevantnih subjekata.

Takođe je neophodno da starješine organa, prilikom izrade planova potrebnog broja zaposlenih i popune radnim mjestima, pored propisanih opštih i posebnih uslova za konkretno radno mjesto, vode računa o ustavnim i zakonskim garancijama o srazmjernoj zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne uprave.

Da bi se stvorili preduslovi da spomenute garancije budu primijenjene, važno je nastaviti i/ili unaprijediti sprovođenje dugoročnih aktivnosti u cilju školovanja i osposobljavanja određenog broja kadrova iz redova pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, uz finansijsku podršku države.

Obrazovanje

Ministarstvo prosvjete organizuje dvojezičnu nastavu, na crnogorskom i albanskom jeziku, na svim nivoima:

Predškolsko obrazovanje: JPU „Dječji vrtić“ u Plavu, JPU „Đina Vrbica“ u Tuzima, JPU „Vukosava Ivanović – Mašanović“ u Baru i JPU „Solidarnost“ u Ulcinju. Ukupno u predškolskom vaspitanju ima 393 djece (M 203 –Ž 190).

- Osnovno obrazovanje i vaspitanje: U Ulcinju - OŠ „Maršal Tito“, OŠ „Marko Nukulović“ i OŠ „Boško Strugar“; U Tuzima – OŠ „Mahmut Lekić“; U Plavu - OŠ „Hajro Šahmanović“ i u Gusinju - OŠ „Džafer Nikočević“. U Osnovnom obrazovanju ima 2.612 učenika/ca (M 1.338 - Ž 1.274).
- Srednje obrazovanje: Tuzi – Srednja mješovita škola „25. maj“, Ulcinj - Srednja mješovita škola „Bratstvo jedinstvo“ i Plav – Srednja mješovita škola „Bećo Bašić“. U Srednjem obrazovanju ukupno ima 810 učenika/ca (M 420-Ž 390).

U muzičkim školama sa nastavom na albanskom jeziku ima 183 učenika/ca (M75 – Ž108), koji pohađaju Osnovnu muzičku školu u Ulcinju i Područnu ustanovu Osnovne muzičke škole “Vasa Pavić” u Tuzima.

Na albanskom jeziku nastava se odvija u 6 osnovnih škola: OŠ „Đerđ Kastrioti Skenderbeg“ u Baru; OŠ „29. novembar“, OŠ „Jedinstvo“ i OŠ „Đerđ Kastrioti Skenderbeg“ u Tuzima; OŠ „Bedri Elezaga“ u Ulcinju, i OŠ „Daciće“ u Rožajama.

U srednjem obrazovanju nastava na albanskom jeziku se realizuje u Privatnoj gimnaziji „Drita“ u Ulcinju.

U visokom obrazovanju postoji Studijski program za učitelje na albanskom jeziku u Podgorici. U akademskoj 2021/2022. godini na Program za učitelje na albanskom jeziku upisano je 62

studenata/studentkinja, (M 37 – Ž 25). Dodijeljene su četiri stipendije studentima koji se obrazuju za deficitarna zanimanja za nastavu na albanskom jeziku.

U predškolskom vaspitanju i obrazovanju, u septembru 2021. godine, ukupno ima 192 RE djece (M 99 - Ž 93). U osnovnim školama od I do IX razreda ima 1.856 osnovaca RE populacije (M 960 - Ž 896).

U srednjim školama u septembru 2021. godine, ukupno je bilo 207 srednjoškolaca/ki (M 115 - Ž 92).

Broj studenata romske i egipćanske populacije u akademskoj 2021/2022. godini, prema konačnoj rang listi koji su se prijavili na konkursu je 12 (M 7 - Ž 5).

Ministarstvo prosvjete je nastavilo sa angažovanjem saradnika/ca u socijalnoj inkluziji RE u obrazovanju, shodno normativu. Ova praksa se pokazala kao izuzetno korisna za obuhvat djece RE populacije sistemom obrazovanja, kao i za smanjenje drop-outa. Angažovano je 22 saradnika (medijatora) u osnovnim školama: u Podgorici, Nikišiću, Baru, Beranama, Ulcinju, Herceg Novom i Tivtu.

Policijska akademija

Imajući u vidu obavezu u pogledu zaštite nacionalnih manjina a u cilju promovisanja afirmativne akcije i sprječavanja svih oblika diskriminacije, unapređenje položaja pripadnika manjinskih naroda kroz principe partnerstva, transparentnosti i odgovornosti, Ministarstvo unutrašnjih poslova je u saradnji sa Policijskom akademijom:

- u periodu od 01-31.12.2019. godine na Policijskoj akademiji realizovalo jednu obuku na temu „Postupak sa tražiocima azila-poseban osvrt na ranjive grupe“ (26 pol. služ.) i „Postupanje sa ranjivim grupama“ (10 pol. služb). U organizaciji Uprave za kadrove organizovana je jedna obuka na temu „Zabrana diskriminacije“ koju je pohađalo četvoro policijskih službenika/ca;
- Tokom 2020. godine Uprava za kadrove organizovala je jednu obuku na temu „Zabrana diskriminacije“, koju je pohađalo 18 policijskih službenika/ca;
- u 2021. godini tri policijska službenika pohađala su CEPOL-ov seminar na temu „Pristup proceduri azila i identifikacija ranjivih grupa“ (22.juna), dok je pet policijskih službenika pohađalo seminar na temu „Zločin iz mržnje-mržnja prema Muslimanima“, takođe u organizaciji CEPOL-a (obuke koje organizuje CEPOL se realizuju u saradnji sa kontakt tačkom sa Policijske akademije). Uprava za kadrove realizovala je obuku na temu „Zabrana diskriminacije“ koju je pohađalo tri pol. služ;
- Od 01. januara tekuće godine do danas na Policijskoj akademiji je otpočela realizacija Treninga za trenere na temu „Zločin iz mržnje“ (08-10.marta), kojeg pohađa 16 policijskih službenika/ca, a kojim je između ostalog obuhvaćena i tema antidiskriminacije prema manjinskim narodima. Planirano je da nakon završenog treninga policijski službenici kaskadno prenose znanje svojim kolegama na ovu temu. Istovremeno, u saradnji sa Centrom za romske inicijative u okviru projekta “Smanjenje diskriminacije prema romskoj i egipćanskoj zajednici”, uz finansijsku podršku Ambasade SAD u Podgorici, 02. marta u CB Berane organizovana je obuka na temu

“Smanjenje diskriminacije prema Romskoj i Egipćanskoj zajednici” na kojoj je prisustvovalo 23 pol. službenika/ca. Planirana je organizacija još dvije obuke na ovu temu i to 09. marta u CB Nikšić i 16. marta u CB Podgorica. U istom periodu Uprava za kadrove je organizovala obuku „Zabrana diskriminacije“ koju je pohađalo troje policijskih službenika/ca.

Policijske akademija nema brošure odštampane na jezicima manjinskih naroda. Posljednjih godina u saradnji sa predstavnicima NVO koje se bave zaštitom pripadnika RE populacije povodom obilježavanja Dana Roma na Policijskoj akademiji se organizuju različite aktivnosti za kadete. Istovremeno, prilikom upisa kadeta na PA sprovodi se afirmativna akcija u odnosu na pripadnike manjinskih naroda.

Romski jezik i kultura

Korijeni romskog jezika potiču iz sanskrita, jednog od najstarijih jezika kojim se govorilo i između 1500 p.n.e i 500 godine p.n.e. Romski jezik je indoarijski jezik, odnosno radi se o grupi od 500 srodnih jezika koji se govore duž Indije, Pakistana i Bangladeša, i u drugim južnoazijskim zemljama. Romski jezik je jedan od suštinskih elemenata nacionalnog i kulturnog identiteta Roma. S toga, negiranje ili osporavanje romskog jezika u bilo kom obliku je negiranje i osporavanje identiteta Roma.

U cilju jačanja inkluzivnosti i zaštite kulture Roma i Egipćana u 2020. godini raspisan je Javni konkurs „Stvaramo inkluzivni pristup za Rome/Romkinje i Egipćane/Egipćanke“ za finansiranje projekata/programa u oblasti Zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava - zaštita prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki. Ukupan iznos sredstava koji se mogu raspodijeliti navedenim Konkursom je 136.000 eura.

Vlada Crne Gore je na sjednici održanoj 24. septembra 2020. dala saglasnost na Odluke o etalonu grba, zastave i notnom zapisu himne pripadnika albanskog, hrvatskog i romskog naroda u Crnoj Gori. Romski savjet u Crnoj Gori odlučio je da pripadnici romske zajednice mogu upotrebljavati plavo-zelenu romsku zastavu sa romskim točkom, a kao himnu pjesmu „Đelem, đelem“ (Išao sam, išao), koje je prihvatio Svjetski kongres Roma 1971. godine, da kao grb koristi crveni točak. Za Dan nacionalnog praznika Roma u Crnoj Gori utvrđen je 8. april – Svjetski dan Roma, takođe proglašen na Svjetskom kongresu Roma 1971. godine.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (MLJMP), u saradnji sa Regionalnim savjetom za saradnju (RCC), je 16.10.2020 realizovalo istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Istraživačka agencija DeFacto Consultancy je sproveda istraživanje za potrebe MLJMP kako bi se ocijenili dosadašnji rezultati u procesu socijalne inkluzije Roma i Egipćana ali i obezbijedili potrebni podaci za kreiranje novih javnih politika³.

---

³ Kompletno istraživanje dostupno je na ovom linku:

<https://mmp.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=417447&rType=2&file=Socioekonomski%20poloz%CB%87aj%20Roma%20i%20Egipc%C2%B4ana%20u%20Crnoj%20Gori.pdf>

Predstavljen je i projekat "Socijalno uključivanje Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki uz posredovanje saradnika za socijalnu inkluziju". Projekat ukupne vrijednosti 500.382,05 eura, je finansiran od strane Evropske unije, uz kontribuciju Vlade Crne Gore, i njemačke organizacije "Help". Projekat koji je predstavljen se odnosi na podršku socijalnoj inkluziji romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori kroz model saradnika za socijalnu inkluziju u oblastima zdravstva, zapošljavanja i socijalne zaštite.

Aktivnosti su bile usmjerene na obučavanje lica za asistenciju u socijalnoj inkluziji, a projekat se sprovodio u 11 crnogorskih opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Herceg Novi, Nikšić, Pljevlja, Podgorica, Ulcinj i Tivat.

Na osnovu člana 32ž Zakona o nevladinim organizacijama ("Službeni list CG", br.39/11, 37/17) i Uredbe o finansiranju projekata i programa nevladinih organizacija u oblastima od javnog interesa ("Službeni list Crne Gore", br. 013/18 od 28.02.2018), a u vezi sa Javnim konkursom broj 056-4/20-26 od 27. februara 2020. godine za finansiranje projekata/programa nevladinih organizacija koji doprinose socijalnoj inkluziji, zaštiti i promovisanju ljudskih prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki, Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblasti „Zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, zaštita prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki“ donijela je Odluku o raspodjeli sredstava za finansiranje 14 projekata/programa nevladinih organizacija u oblasti zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, zaštite prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki za 2020.godinu u ukupnom iznosu od 136.000.00 €.

Akcijski tim za integraciju Roma Regionalnog savjeta za saradnju (RCC) organizovao je peti sasanak Radne grupe projekta Integracija Roma koji se sprovodi u zemljama Zapadnog Balkana i Turske uz podršku Evropske unije i Fondacije za otvoreno društvo. Predstavnici zemalja u Radnoj grupi pozvani su da pojačaju saradnju sa nacionalnim zavodima za statistiku radi prikupljanja podataka relevantnih za mjerenje uticaja politika na integraciju Roma i postizanju napretka ka ciljevima postavljenim u Poznanjskoj deklaraciji. Dogovoreno je da će se zemlje učesnice svoje nacionalne strateške dokumente za integraciju Roma uskladiti sa EU okvirom i ciljevima zacrtanim u Poznanjskoj deklaraciji. Tokom sastanka, učesnici su se saglasili da je u regionu raširena potreba za borbom protiv anticiganizma, posebnog oblika rasizma usmjerenog prema Romima, jer isti predstavlja korijen problema i diskriminacije s kojima se Romi svakodnevno susreću. Sastanak je okupio nacionalne kontakt osobe za Rome iz vlada zemalja učesnica: Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Republike Sjeverne Makedonije, Srbije i Turske; dva predstavnika romskog civilnog društva iz regiona proširenja, predstavnike Evropske unije, Fondacije za otvoreno društvo i Vijeća za regionalnu saradnju.

Kada je u pitanju obrazovanje djece romske i egipćanske populacije za vrijeme pandemije, može se konstatovati da su nadležne institucije djelovale organizovano. Ministarstvo prosvete u saradnji sa Crvenim krstom, UNICEF-om i HELP-om su pokrenuli akciju za svu ranjivu romsku i egipćansku djecu bez interneta, televizije i mobilnih aplikacija, da dobijaju školske materijale jednom nedeljno. Lideri RE i školski posrednici imali su zadatak da obezbede odgovarajuću

isporuku. Pomoć im je pružena od nabavke školskog materijala, mobilnih telefona, hrane, higijenskih sredstava, pa do brige o njihovom zdravlju. Ministarstvo prosvete izdvojilo je 3000 evra za tablete za učenike 8. i 9. razreda, a zahvaljujući podršci kroz programe Romskog obrazovnog fonda i Evropske komisije u sardnji sa NVO Mladi Romi obezbjedjeno je još 60 tableta vrijednih 5.500 eura. Oprema je bila dodjeljena za 40 srednjoškolaca u završnim razredima i 20-oro djece u osnovnim školama osmog i devetog razreda koji nemaju opremu za učestvovanje u nastavi na daljinu. Ministarstvo prosvjete su pripremili posebnu video aplikaciju za Javni poziv za romsku i egipćansku populaciju, koja je bila dostupna na društvenim mrežama za upise u vrtiće, osnovne i srednje škole, čime je upisna procedura bila značajno olakšana i usklađena sa epidemiološkom situacijom.

U 2021. godini usvojen je Završni izvještaj o sprovođenju Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana 2016-2020.

29.07. 2021 godine u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava – Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana u saradnji sa Crnogorskim narodnim pozorištem obilježen je 2. avgust, Međunarodni dan sjećanja na romske žrtve Holokausta. Događaj je okupio veliki broj zvanica, među kojima su bili ministri u Vladi Crne Gore, predsjednici klubova poslanika Skupštine Crne Gore, predstavnici diplomatsko-konzularnih predstavništava koja djeluju u Crnoj Gori, predstavnici savjeta manjinskih naroda u Crnoj Gori, predstavnici međunarodnih organizacija u Crnoj Gori, predstavnici nevladinih organizacija, građani i mediji. U dvočasovnom programu prikazan je film o stradanjima Roma i Sinta u Holokaustu kao i digitalna izložba fotografija.⁴

Vlada Crne Gore je na 37. sjednici održanoj 2. septembra 2021. godine, donijela Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021–2025. godine sa Akcionim planom za 2021. godinu. Vizija novog strateškog dokumenta se ogleda u potrebi pune afirmacije i uključivanja romske i egipćanske zajednice u društveni, ekonomski, kulturni i politički život Crne Gore. U tom pogledu, na nivou cjelokupne javne politike definisan je glavni strateški cilj: poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, kroz izgradnju inkluzivnog i otvorenog društva zasnovanog na borbi i eliminisanju svih oblika diskriminacije, anticiganizma i siromaštva. U dokumentu se naglašava da je radi realizovanja strateškog cilja na svim nivoima društva potrebno uspostaviti adekvatna sistemska rješenja koja će omogućiti efikasniji pristup u oblastima u kojima su pripadnici romske i egipćanske zajednice najugroženiji.⁵

Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava – Direkcija za inkluziju Roma i Egipćana uz podršku Savjeta za regionalnu saradnju (RCC), u Podgorici je 07. oktobra 2021. godine organizovala „Donatorsku konferenciju o inkluziji Roma i Egipćana u Crnoj Gori.“ Konferencija je organizovana u cilju obezbjeđivanja finansijskih sredstava za sprovođenje politika inkluzije Roma i Egipćana u našoj državi. Na donatorskoj konferenciji su učestvovali predstavnici diplomatsko-

---

⁴ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/obiljezen-medunarodni-dan-sjecanja-na-romske-zrtve-holokausta>

⁵ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/strategija-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2021-2025>

konzularnih predstavništava koja djeluju u Crnoj Gori, predstavnici Delegacije EU u Crnoj Gori, Savjeta Evrope, UNHCR-a, UNICEF-a, i predstavnici i predstavnice drugih nacionalnih i međunarodnih institucija i organizacija. Organizatori su iskoristili priliku da predstave Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025., u okviru koje su definisane aktivnosti za koje je neophodna donatorska pomoć. Poseban fokus bio je usmjeren na teme: centralizovano prikupljanje podataka o položaju Roma i Egipćana, legalizacija romskih naselja i građanski status i lična dokumenta.⁶

Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, Direkcija za inkluziju Roma i Egipćana organizovalo je aktivnosti iz Akcionog plana za 2021. godinu. Aktivnosti su uključivale edukaciju roditelja učenika većinske populacije kako bi se smanjili negativni socijalni stavovi (etnička distanca) prema romskoj i egipćanskoj djeci i odraslima, i promocija pozitivnih primjera zajedničkog suživota i organizovanje edukativnih posjeta školama sa dominantno većinskom populacijom kako bi se podigla svijest, razumjevanje i poštovanje prema učenicima romske i egipćanske zajednice i izazova sa kojima se suočavaju. Navedene edukacije su organizovane 18.10.2021. godine u Bijelom Polju u OŠ. „Pavle Žižić“ i Beranama OŠ. „Vuk Karadžić“, i 19.10.2021.godine u OŠ. „25 maj“ u Rožajama. Navedenim edukacijama obuhvaćeno je 76 osoba koja su pohađale ove radionice od kojih je bilo 15 osoba muškog pola i 61 ženskog pola. Na edukacijama su učestvovali četiri direktora/direktorice osnovnih škola, pedagozi/pedagogice, psiholozi/psihološkinje, nastavnici/nastavnice, učitelji/učiteljice, savjeti roditelja škole, kao i roditelji većinske populacije. Predavači su bili službenici Direkcije za inkluziju roma i Egipćana iz Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava.⁷

U Podgorici je 21. oktobra 2021. godine održan konstitutivni sastanak Komisije za praćenje sprovođenja Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. koja je formirana Rješenjem Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava. Komisiju sačinjavaju predstavnici nadležnih institucija prepoznatih kao nosioci određenih aktivnosti iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije, i ista broji ukupno 22 člana/članice. Takođe, pored pomenutih predstavnika nadležnih institucija u rad komisije je uključen predstavnik Romskog savjeta u Crnoj Gori, kao i 3 (tri) predstavnika/predstavnice nevladinih organizacija⁸.

U organizaciji Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava – Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana dana 26. oktobra 2021. godine održana je onlajn Edukacija na temu „Društvena jednakost pripadnika romske i egipćanske zajednice - borba protiv anticiganizma“ za predstavnike Loklanih samouprava, Vaspitno-obrazovnih ustanova, Centara za socijalni rad, Centara i odjeljenja bezbjednosti i Sektora granične policije. Na navedenoj edukaciji učestvovalo je ukupno

---

⁶ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/u-podgorici-odrzana-donatorska-konferencija-o-inkluziji-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori>

⁷ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/edukativne-radionice-u-cilju-smanjenja-etnicke-distance-prema-romskoj-i-egipcanskoj-zajednici>

⁸ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-prvi-konstitutivni-sastanak-komisije-za-pracenje-sprovođenja-strategije-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2021-2025>

55 učesnika/učesnica, a predavač na istoj je bio mr Mirko Đuković, Docent na Kineskom univerzitetu političkih nauka i prava i doktorant na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti⁹.

28. oktobra 2021. godine održana je onlajn edukacija na temu „Prepoznavanje i procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje prema pripadnicima romske i egipćanske zajednice, sa posebnim fokusom na primjenu čl. 42a Krivičnog zakonika Crne Gore“ za sudije i državne tužioce u Crnoj Gori. Predavanje sudijama i državnim tužiocima je održala sutkinja Apelacionog suda Crne Gore, Milenka Žižić¹⁰.

Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava - Direkcija za inkluziju Roma i Egipćana, organizovalo je dvodnevnu edukaciju na temu "Izveštavanje o Romima - doprinos medija u borbi protiv anticiganizma" koja je trajala od 11. do 12. novembra 2021. godine. Predavači na edukaciji su, osim načelnika Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana, bili profesor Univerziteta Donja Gorica, urednik portala „Romanet“ i urednik emisije „Načisto“ (TV Vijesti). Edukaciji je prisustvovalo ukupno 16 novinara/ki iz štampanih i onlajn medija, kao i TV i radio stanica iz Pljevalja, Petnjice, Herceg Novog, Ulcinja, Tivta, Nikšića i Podgorice. Prisutni novinari/novinarke i urednici/urednici su aktivno učestvovali u diskusiji i iskazali veliko interesovanje za navedenu temu i spremnost da daju svoj doprinos u procesu inkluzije Roma¹¹.

U Podgorici je predstavljena druga faza zajedničkog programa Evropske unije i Savjeta Evrope "Promovisanje dobrog upravljanja i osnaživanje Roma na lokalnom nivou" (ROMACTED). Ovo je nastavak programa i sprovedene prve faze koja je u kojoj je učestvovala i Crna Gora, je i koja je sprovedena sprovedena od 2017/2018- do 2020. godine. Druga faza programa će biti implementirana od 2021. do 2024. godine. U obje faze programa je (bio) uključen Glavni grad Podgorica i još 7 opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Herceg Novi, Nikšić, Tivat i Ulcinj. Ciljevi druge faze Programa su usmjereni na poboljšanje lokalne demokratije, odgovornosti, inkluzivnosti i reagovanja prema romskim građanima. Dvije nove komponente Programa, u poređenju sa prvom fazom koja je bila implementirana od 2017. do 2020. godine, će se fokusirati na ublažavanje posljedica koje je prouzrokovao virus Covid-19 u romskim zajednicama i Budžetiranje odgovorno prema Romima. Kao dio događaja, predstavnici pomenutih opština su potpisali Memorandum o saradnji sa Ministarstvom pravde, ljudskih i manjinskih prava i Savjetom Evrope¹².

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Direkcija za inkluziju Roma i Egipćana je 26. novembra 2021. godine organizovalo ZOOM sastanak na temu: Okončanje Apatridije Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Ovaj sastanak je organizovan u saradnji sa Savjetom za regionalnu saradnju (RCC),

---

⁹ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzana-onlajn-edukacija-drustvena-jednakost-pripadnika-romske-i-egipcanske-zajednice-borba-protiv-anticiganizma>

¹⁰ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzana-onlajn-edukacija-za-sudije-i-drzavne-tuzioce>

¹¹ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzana-dvodnevna-edukacija-na-temu-izvjestavanje-o-romima-doprinos-medija-u-borbi-protiv-anticiganizma>

¹² Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/podrska-inkluziji-romske-i-egipcanske-zajednice-u-opstinama-u-crnoj-gori>

UNHCR-om, Ministarstvom unutrašnjih poslova i nevladinom organizacijom Koračajte sa nama – Phiren amenca. Na sastanku razmatrana je mogućnost da svi relevantni subjekti i ključne institucije sistema ukažu na nužnost i daju podršku okončanju apatridije. Na sastanku je dat pregled usluga koje državne institucije ili relevantni subjekti pružaju kao podršku u ostvarivanju ovog cilja na nacionalnom ali i na regionalnom nivou. Zaključak je da se pripadnicima romske i egipćanske populacije daje nova šanca i da im se još jednom upućuje poziv preko organizovanih kampanji u cilju kako bi sva lica koja nemaju riješen pravni status ušla u proceduru za rešavanje svojeg pravnog statusa. Cilj je da do kraja 2025 godine nijedna osoba ne bude bez riješenog pravnog statusa.

Ministarstvo je 03. decembra 2021. godine, u saradnji sa Opštinom Bar, realizovalo edukaciju na temu „Društvena jednakost pripadnika romske i egipćanske zajednice - borba protiv anticiganizma“ za predstavnike svih sekretarijata i službi Opštine Bar, obrazovnih ustanova i lokalnih institucija sa teritorije te Opštine. Na navedenoj edukaciji učestvovalo je ukupno 22 učesnika/ce, a predavač na istoj je bio mr Sokolj Beganaj, načelnik Direkcije za inkluziju Roma i Egipćana¹³.

Osim ove aktivnosti, Ministarstvo je u saradnji sa JPU „Naša Radost“ u Herceg Novom organizovalo Edukaciju na temu „Značaj predškolskog obrazovanja za djecu romske i egipćanske populacije“ za vaspitače/ice predškolskih ustanova i profesore/ice srednjih škola. Na edukaciji je učestvovalo ukupno 11 učesnika/ca¹⁴.

U organizaciji Ministarstva 02. decembra 2021. godine održan je sastanak u prostorijama Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava vezano za realizaciju aktivnosti „Obuka za Program obrazovanja za sticanje ključnih vještina Romologija“, a koja je predviđena Akcionim planom za sprovođenje Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025. Na sastanku je dogovoreno da se prvi modul pod nazivom „Identiteti Roma i dileme identiteta“ realizuje u prvom kvartalu 2022. godine i isti će se realizovati uz podršku Savjeta za regionalnu saradnju (RCC), i Instituta za strane jezike Podgorica a na osnovu Programa obrazovanja za sticanje ključnih vještina ROMOLOGIJA koju će voditi Dr Hedina Tahirović - Sijerčić koji je usvojen od strane Nacionalnogsavjeta za obrazovanje. Drugi modul će se realizovati u drugom kvartalu 2022. godine, uz podršku Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta. Cilj ovog programa jeste da se u samoj romskoj zajednici razvije i sačuva svijest o sopstvenom porijeklu, identitetu, jeziku, književnosti i kulturi. Pored toga, cilj je da se svi oni koji rade na bilo koji način sa romskom zajednicom upoznaju sa navedenim aspektima, ali i da se u široj zajednici razbijaju predrasude i stereotipi prema Romima i razvije svijest o njihovom identitetu, jeziku i kulturi. Struktura Programa je sastavljena od četiri modula: Identiteti Roma i dileme identiteta, Kultura Roma, Jezik i kultura Roma i Književnost Roma. Dakle, prva dva modula će se realizovati tokom 2022. godine

---

¹³ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzana-edukacija-drustvena-jednakost-pripadnika-romske-i-egipcanske-zajednice-borba-protiv-anticiganizma-u-baru>

¹⁴ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzana-edukacija-na-temu-znacaj-predskolskog-obrazovanja-za-djecu-romske-i-egipcanske-populacije>

za 15 učesnika/učesnica. Na sastanku su, osim predstavnika/ca Ministarstva pravde, ljudskih i manjinskih prava, prisustvovali predstavnici/ce Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta kao i prof. dr Igor Lakić, član Komiteta eksperata za regionalne i manjinske jezike u Savjetu Evrope u Strazburu¹⁵.

U Podgorici je 16. decembra 2021. godine održan drugi sastanak Komisije za praćenje sprovođenja Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025. Na sastanku se diskutovalo o stepenu realizacije aktivnosti iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije za 2021. godinu, kao i o planiranim aktivnostima za naredni period¹⁶.

Na Javnom konkursom broj 01-056/21-9824 od 27. septembra 2021. godine pod nazivom „PODRŽIMO SOCIJALNU INKLUZIJU ROMA/ROMKINJA I EGIPĆANA/EGIPĆANKI U CRNOJ GORI“ u 2021. godini, Komisija za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblasti zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava, zaštita prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki u 2021.godini za podršku projektima nevladinih organizacija opredelila je 320.000 eura¹⁷.

Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava u saradnji sa NVO Centar za romske inicijative realizovao je projekat pod nazivom: "Zajedno djelujemo protiv nasilja u porodici i dječjih ugovoreni brakova" Ovaj projekat se fokusirao na senzibilizaciju i jačanje kapaciteta predstavnika/ca relevantnih institucija da prenose poruke zajednici i ukažu na značaj javnog djelovanja kao i da povećaju nivo znanja i informišu romsku i egipćansku zajednicu o oblicima i štetnim efektima i zakonskim postupcima o rodno zasnovanom nasilja kao i posledicama dječjih ugovoreni brakova što će doprinijeti suzbijanju porodičnog nasilja i ugovoreni brakova u romskoj i egipćanskoj zajednici kroz direktan rad u zajednici u tri crnogorska grada: Nikšić, Podgorica, Berane.

Glavna dostignuća projekta:

- 42 predstavnika/ca relevantnih institucija (Policije, Centra za socijalni rad, skola u Podgorici, Baru i Tivtu) su upoznati sa specifičnim problemima vezano za nasilje i dječji ugovoreni brak, te je najmanje 20 službenika/ca senzibilisano za rad sa zajednicom i adekvatno je reagovalo u slučajevima nasilja i dječjih ugovoreni brakova.
- 57 službenika/ca Sektora granične policije Jug, Sjever i Centralna regija (9ž 48m) je upoznato sa sadržajem skraćene verzije akreditovane obuke "Osnovna obuka stručnih radnika/ca stručnih saradnika/ca i članova/ca multidisciplinarnih timova za prevenciju i suzbijanje dječjih ugovoreni brakova".

---

¹⁵ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-sastanak-u-vezi-realizacije-obuke-za-program-obrazovanja-za-sticanje-kljucnih-vjestina-romologija>

¹⁶ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-drugi-sastanak-komisije-za-pracenje-sprovođenja-strategije-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2021-2025>

¹⁷ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odluka-o-raspodjeli-sredstava-za-finansiranje-projekata-programa-nevladinih-organizacija-u-oblasti-zastita-i-promovisanje-ljudskih-i-manjinskih-prava-zastita-prava-roma-romkinja-i-egipcana-e>

- 16 stručnih radnika/ca iz J.U. Dječjeg doma "Mladost"-Bijela, Centra za socijalni rad i Opštine Herceg Novi kao i J.U. Dnevnog centara za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Herceg Novi steklo je osnovna znanja kroz akreditovanu obuku pod nazivom "Osnovna obuka stručnih radnika/ca, stručnih saradnika/ca i članova/ica multidisciplinarnih timova za prevenciju i suzbijanje dječjih ugovorenih brakova", i isti su dobili sertifikat o završenoj obuci od strane Zavoda za socijalnu i dječiju zaštitu Crne Gore.
- Oko 600 pripadnika/ca romske i egipćanske populacije u Nikšiću, Podgorici i Beranama putem propagandni materijal sa porukom "DA DJETINSTO TRAJE REGUJ! (šolja, privezak i nalepnica) na kojima je istaknuta nevedena poruka i dežurni broj Centra za romske inicijative, usmenom i direktnom komunikacijom su informisani o posledicama nasilja u porodici i posledicama dječjeg ugovorenog braka i zanačaju prijavljivanja.
- Pruženo je 58 usluga za ukupno 23 osoba (21 ž 2 m), za 10 slučajeva nasilja (9ž 1m) i 13 slučajeva dječjeg ugovorenog braka (12ž 1m), usluge pratnje poverljivog lica pri odlasku u institucije i organizacije, savjetodavne usluge, procesuiranje slučajeva nadležnim institucijama.
- Realizovano je 3 dvosatne radionice u Podgorici, Baru i Tivtu na kojem je prisustvovalo 42 predstavnika/ca relevantnih institucija iz 7 crnogorskih gradova (Herceg Novi, Kotor, Tivat, Podgorica, Bar, Ulcinj i Bijelo Polje) na temi nasilje nad ženama i dječji ugovoren brak.
- od 24.09.-28.09.2021.godine, kroz 3 jednodnevna seminaru u Podgorici, Bijelom Polju i Baru 57 službenika/ca Sektora granične policije Jug, Sjever i Centralna regija (9ž 48m) je upoznato sa sadržajem skraćene verzije akreditovane obuke "Osnovna obuka stručnih radnika/ca stručnih saradnika/ca i članova/ca multidisciplinarnih timova za prevenciju i suzbijanje dječjih ugovorenih brakova".

I tokom 2022.godine sprovodile su se intenzivne aktivnosti u cilju poboljšanja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori. 10.mart 2022 godine održan je treći sastanak Komisije za praćenje sprovođenja Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori, a na sastanku se diskutovalo o aktivnostima koje su predložene u nacrtu Akcionog plana za sprovođenje Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021 – 2025 za period 2022 – 2023., kao i o nacrt Izveštaja o sprovođenju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025¹⁸.

14.03. 2022. godine održan je sastanak sa predstavnicima kancelarije RCC, Savjeta Evrope i organizacije Help Hilfe zur Selbsthilfe na temu "Integracija Roma i Egipćana"¹⁹.

Prvi sastanak Upravnog odbora projekta „Kampanje o ranim/prisilnim/ugovorenim brakovima, porodičnom nasilju i prosjačenju“ održan je 08.04. u Podgorici. Projekt realizuje P.R.A. public relation agency d.o.o. u okviru Sektorskog operativnog programa za zapošljavanje, obrazovanje i

¹⁸ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-treci-sastanak-komisije-za-pracenje-sprovođenja-strategije-socijalne-inkluzije-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori>

¹⁹ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-sastanak-na-temu-inkluzije-re-sa-predstavnicima-kancelarije-integracija-roma-rcc>

socijalnu politiku 2015-2017 (SOPESS), a isti finansira Evropska Unija uz nacionalno kofinansiranje iz Budžeta Crne Gore. Realizacija projekta je započeta 28. februara 2022. godine i trajeće 10 mjeseci, a vrijednost istog je 259,000.00 eura. Cilj projekta je podizanje svijesti pripadnika romske i egipćanske zajednice, državnih službenika i šire javnosti o pitanjima: ranih/prisilnih/ugovorenih brakova, porodičnog nasilja i prosjačenja kao i poboljšanje znanja o ovim problemima te bolja saradnja između državnih, lokalnih vlasti i tijela i romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori. Takođe, jedan od ciljeva je i smanjene barijere između pripadnika romske i egipćanske zajednice i javnih institucija²⁰.

24. maja 2022. godine Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo prosvjete, Instituta za strane jezike Podgorica u saradnji sa Savjetom za regionalnu saradnju (RCC) pokrenuli su prvi modul Romologije koji se sastoji od četiri modula: Identiteti Roma i dilemi identiteta, Kultura Roma, Jezik i kultura Roma i Književnost Roma. Prvi modul: „Identiteti Roma i dilemi identiteta“ se realizuje u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i Gimnazijom Slobodan Škerović i trajeće od 24 maja 2022. godine do 07 juna 2022. godine, dok drugi model će biće realizovan u trećem kvartalu. Prva dva modela biće realizovana u 2022. godini, dok će treći i četvrti model biti realizovani u 2023 godini.

Tržište rada

Oblast tržišta rada i zapošljavanja u Crnoj Gori uređena je setom zakona kojim je obuhvaćeno radno pravo, socijalni dijalog, zaštita radnika u slučaju nezaposlenosti, zdravlje i zaštita na radu, zapošljavanje i osiguranje od nezaposlenosti, profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje lica sa invaliditetom, zapošljavanje i rad stranaca. U Crnoj Gori je uspostavljen zakonodavni, strateški i institucionalni okvir za zapošljavanje i socijalnu inkluziju lica u nepovoljnom položaju (lica sa invaliditetom, romska i egipćanska populacija, mladi, žene..).

Zavod za zapošljavanje ima tendenciju razvoja i unapređivanja inkluzivnih usluga koje su usmjerene na nezaposlene osobe registrovane u evidenciji nezaposlenih, sa posebnim fokusom na ranjive i teško zapošljive grupe. Inkluzivno tržište rada kojem težimo omogućava pristup tržištu rada radno sposobnom stanovništvu bez obzira na pol, vjeru, naciju, etničku ili drugu pripadnost, godine, invaliditet i sl. Uslov inkluzivnosti tržišta rada je da usluge koje pružaju javne službe za zapošljavanje budu besplatne, dostupne i prilagođene svima, da se pružaju na nediskriminativnoj osnovi i promovišu jednakost polova i jednake mogućnosti.

Shodno odredbama Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti, ostvarivanje prava po osnovu nezaposlenosti zasniva se na načelima zabrane diskriminacije, rodne ravnopravnosti, afirmativne akcije usmjerene prema posebno osjetljivim grupama nezaposlenih lica, nepristrasnosti u obavljanju poslova u vezi sa zapošljavanjem. Suština

---

²⁰ Više informacija na linku: <https://www.gov.me/clanak/odrzan-prvi-sastanak-upravnog-odbora-projekta-u-okviru-sopess-2015-2017>

rada i postojanja Zavoda za zapošljavanje Crne Gore je upravo da bude »servis svih građana«. Njegovo funkcionisanje je usmjereno na rješavanje pitanja iz domena zapošljavanja i nezaposlenosti i obavlja se u javnom interesu.

Jedna od usluga koju Zavod pruža je informisanje svih korisnika: poslodavaca, tražilaca zaposlenja, zaposlenih osoba i školske omladine. Usluge informisanja su besplatne. U biroima rada nalaze se oglasne table na kojima se jasno prezentuju i redovno ažuriraju informacije koje su dostupne na crnogorskom jeziku, koji je službeni jezik, ali su informacije potpuno razumljive i licima koje govore srpski, hrvatski i bosanski jezik (jezici koji su takođe u službenoj upotrebi). U biroima rada Ulcinj i Tuzi zaposleni su savjetnici sa znanjem albanskog jezika koji informativne razgovore obavljaju na tom jeziku i pomažu korisnicima koji ne govore dobro crnogorski jezik.

Informativni materijal jasno ukazuje na posvećenost Zavoda da se promoviše inkluzivnost i postojanje mjera koje su namijenjene marginalizovanim i najranjivijim grupama (lica sa invaliditetom, Romi i Egipćani, žene, mladi...). Vizuelne slike na informativnom materijalu odražavaju različitosti – prikazuju lica sa invaliditetom i Rome; osobe ženskog pola su ravnopravno zastupljene na propagandnom materijalu. Može se reći da vizuelne slike u potpunosti predstavljaju različitost nezaposlenih osoba koje se obraćaju službi za zapošljavanje. Zavod za zapošljavanje u svom radu poštuje odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. U skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, propisani su uslovi za prikupljanje i obradu podataka o ličnosti, prava lica i zaštita prava lica čiji se podaci prikupljaju i obrađuju, ograničenja zaštite podataka o ličnosti. Imajući u vidu odredbe Zakona, od nezaposlenog lica se mogu tražiti samo one informacije koje su relevantne za aktivno traženje zaposlenja. Svako dobrovoljno davanje drugih podataka od strane nezaposlenog lica se uvažava i evidentira.

U evidenciji Zavoda za zapošljavanje od ukupno 46.250 registrovanih nezaposlenih lica, 2,6 % su lica romske i egipćanske populacije, odnosno 1.198 lica (644 žena) su se izjasnili kao Romi i Egipćani. Od ukupno prijavljenih Roma i Egipćana 1.162 lica, od kojih 626 žena imaju prvi ili drugi nivo obrazovanja, dok 34 lica, od kojih 15 žena posjeduju III ili IV nivo obrazovanja. Na evidenciji Zavoda dvije žene romske populacije posjeduju sedmi nivo obrazovanja.

Jedna od mjera za ostvarivanje cilja koji se odnosi na pružanje kvalitetnih usluga i povećanje učešća Roma i Egipćana u programima aktivne politike zapošljavanja, je podrška uvođenju saradnika za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u oblasti zapošljavanja (medijator u oblasti zapošljavanja) u sistem. Angažovanje medijatora u oblasti zapošljavanja na terenu, u samoj zajednici, treba da omogući bolju informisanost RE populacije o pravu na rad, o ulozi Zavoda, značaju i načinu prijavljivanja u evidenciju nezaposlenih lica. Osim toga, zadaci romskog medijatora se odnose i na pružanje neposredne pomoći korisnicima prilikom prijavljivanja u evidenciju Zavoda, prilikom uključivanja u programe APZ i druge programe, podsticanje na ažurnost i redovnost prijavljivanja u evidenciju, pružanje neposredne pomoći u procesu traženja slobodnog radnog mjesta, zatim tokom pripreme dokumentacije za prijavljivanje na neko oglašeno slobodno radno mjesto, itd.

Kao posebna ciljna grupa obuhvaćena finansijskim sredstvima Zavoda izdvajaju se nezaposlena lica koja se izjašnjavaju kao pripadnici romske i egipćanske populacije. Za ovu ciljnu grupu planiraju su mjere koje podrazumijevaju uključivanje ovih lica u programe obrazovanja i osposobljavanja odraslih, javne radove kao i druge programe usmjerene na povećanje zapošljivosti, odnosno zaposlenosti. Angažovanje ovih lica zavisi od njihovog obrazovnog nivoa, posjedovanja tržišno upotrebljivih znanja, sposobnosti i vještina, odnosa prema radu i zaposlenju, načina na koji svoja znanja i sposobnosti koriste, kao i od socijalnog konteksta u kojem žive.

U 2020. godini Zavod za zapošljavanje realizovao je programe aktivne politike zapošljavanja za 1.402 nezaposlena lica, od kojih za 28 lica (4 žene) pripadnika romske i egipćanske populacije.

U 2021. godini Zavod za zapošljavanje realizovao je programe aktivne politike zapošljavanja za 1.222 nezaposlena lica, od kojih za 22 lica (10 žena), pripadnika romske i egipćanske populacije.

Uključivanje nezaposlenih lica, u tekućoj godini, u programe aktivne politike zapošljavanja je u toku i nakon početka realizacije programa imaćemo podatke o učešću lica romske i egipćanske populacije.

Upravne vlasti i javne službe

Ministarstvo unutrašnjih poslova, imajući u vidu da je pravo na upotrebu regionalnih i manjinskih jezika u privatnom i javnom životu neotuđivo pravo koje je u saglasnosti sa načelima Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i u skladu sa duhom Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda Savjeta Evrope, "zakonodavnom regulativom iz svoje nadležnosti je propisalo „da pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica imaju pravo da se samostalno i slobodno nacionalno određuju, pravo na slobodan izbor i korišćenje ličnog i porodičnog imena i imena svoje djece, kao i pravo na upisivanje tih imena u matične knjige i lična dokumenta na svom jeziku i pismu, što je u skladu sa ljudskim pravima garantovanim Ustavom Crne Gore.

U periodu od 2019.godine, zaključno sa 2021.godinom, za crnogorske državljane koji u službenoj upotrebi koriste crnogorski, srpski, bosanski, albanski ili hrvatski jezik, podaci u ličnoj karti su unijeti i na jednom od tih jezika, a ime i prezime unijeto je samo na jeziku podnosioca zahtjeva. Za isti period, na zahtjev podnosioca zahtjeva, podaci o imenu i prezimenu unijeti su u pasoš na zahtjev podnosioca zahtjeva na jezicima u službenoj upotrebi kako slijedi tabelarni pregled:

Tabelarni pregled izdatih dokumenata u 2019, 2020 i 2021. godini na jeziku podnosioca zahtjeva:

Godina	Dokument	Jezik	Broj dokumenata
2019	Lična karta	Albanski	1596
2019	Lična karta	Bosanski	305
2019	Lična karta	Crnogorski-latinica	87157
2019	Lična karta	Crnogorski-ćirilica	1148

2019	Lična karta	Hrvatski	142
2019	Lična karta	Srpski	3778
2019	Pasoš	Albanski	2001
2019	Pasoš	Bosanski	457
2019	Pasoš	Crnogorski-latinica	80723
2019	Pasoš	Crnogorski-ćirilica	557
2019	Pasoš	Hrvatski	133
2019	Pasoš	Srpski	2134
2020	Lična karta	Albanski	872
2020	Lična karta	Bosanski	148
2020	Lična karta	Crnogorski-latinica	72942
2020	Lična karta	Crnogorski-ćirilica	1009
2020	Lična karta	Hrvatski	75
2020	Lična karta	Srpski	3261
2020	Pasoš	Albanski	922
2020	Pasoš	Bosanski	377
2020	Pasoš	Crnogorski-latinica	49804
2020	Pasoš	Crnogorski-ćirilica	370
2020	Pasoš	Hrvatski	45
2020	Pasoš	Srpski	1440
2021	Lična karta	Albanski	938
2021	Lična karta	Bosanski	301
2021	Lična karta	Crnogorski-latinica	95842
2021	Lična karta	Crnogorski-ćirilica	1529
2021	Lična karta	Hrvatski	59
2021	Lična karta	Srpski	6298
2021	Pasoš	Albanski	1144
2021	Pasoš	Bosanski	316
2021	Pasoš	Crnogorski-latinica	56755
2021	Pasoš	Crnogorski-ćirilica	510
2021	Pasoš	Hrvatski	40
2021	Pasoš	Srpski	2075

Zakonom o bezbjednosti saobraćaja na putevima, u članu 187. stav 5 i članu 272 stav 7, uređeno je da se obrasci vozačke i saobraćajne dozvole štampaju na crnogorskom i engleskom jeziku, a popunjavaju na crnogorskom jeziku latiničnim pismom, kao i da se lično ime crnogorskog državljanina u saobraćajnoj dozvoli upisuje na jeziku i pismu na kojem je upisano u matični registar rođenih, lično ime stranca na jeziku i pismu na kojem je upisano u registar stranaca kojima je u Crnoj Gori odobren privremeni ili stalni boravak, a lično ime lica kome je u Crnoj Gori odobrena međunarodna ili privremena zaštita na jeziku i pismu na kojem je upisano u evidenciju azilanata i stranaca pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom.

Vozačke dozvole

Jezik	2020	2021	2022
Albanski	379	485	50

Jezik	2020	2021	2022
Bosanski	40	69	7
Crnogorski-ćirilica	412	469	63
Hrvatski	51	54	5
Srpski	1245	1682	222
UKUPNO	4147	4780	2369

Zakonom o matičnim registrima propisano je da se matični registri vode, a izvodi i uvjerenja izdaju na crnogorskom jeziku. Lično ime pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice upisuje se u matične registre na njegovom jeziku i pismu, u skladu sa zakonom. Lično ime stranca upisuje se na jeziku podnosioca zahtjeva latiničnim pismom. Lično ime u matičnim registrima može biti upisano samo na jednom jeziku i pismu. Izuzetno, prezime koje se stiće prilikom zaključenja braka upisuje se na jeziku lica čije se prezime uzima ili pridružuje, pri čemu novo lično ime mora biti upisano na jednom pismu. Podaci o mjestu, opštini i državi koji se odnose na pripadnika manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice upisuju se i na jeziku i pismu tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u skladu sa zakonom.

Izvodi i uvjerenja iz matičnih registara za pripadnike manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice izdaju se i na jeziku i pismu tog manjinskog naroda ili druge manjinske nacionalne zajednice, u skladu sa zakonom.

Radi implementacije ove norme, izvod iz matičnog registra rođenih, izvod iz matičnog registra umrlih i uvjerenje o crnogorskom državljanstvu izdaju se na zahtjev podnosioca zahtjeva, na sljedećim obrascima:

- crnogorski jezik – latiničnim pismom;
- srpski jezik – ćirilničnim pismom;
- bosanski jezik – latiničnim pismom (dvojezično);
- albanski jezik – albanskim pismom (dvojezično);
- hrvatski jezik - latiničnim pismom (dvojezično);

Pod terminom «dvojezično» podrazumijeva se pisanje na crnogorskom jeziku latiničnim pismom, kao službenim jezikom, i pisanje na jednom od jezika u službenoj upotrebi.

Ministarstvo unutrašnjih poslova ima u svim opštinama u Crnoj Gori svoje organizacione jedinice, područne jedinice odnosno filijale koje primjenjuju, izmedju ostalog, i gore navedene zakone.

Upravni postupak se vodi na crnogorskom jeziku, dakle javnopravni organ vodi postupak na jeziku koji je Ustavom propisan kao službeni jezik u Crnoj Gori.

U skladu sa Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima, novim Zakonom o upravnom postupku iz 2017 godine je određeno “ako stranka, odnosno drugi učesnik u upravnom postupku ne razumije crnogorski jezik, javnopravni organ je dužan da u upravnom postupku obezbijedi prevođenje toka postupka na njihov jezik ili jezik koji razumije, kao i dostavljanje poziva i drugih pismena na njihovom jeziku i pismu.”Nesumnjivo je, da bilo da je u pitanju jezik ili pismo, jednako je riječ o integralnom pravu, odnosno načelu upotrebe jezika i

pisma u postupku. U tom smislu obaveza javnopravnog organa je obligatorna. Stranka ovo pravo može koristiti za dio postupka ili čitav postupak.

Skupština Crne Gore je, radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta, 2008. god, osnovala Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

U maju 2020. godine donesena je Odluka o raspodjeli 1.128.315,60€ za 196 projekata. Zbog neispunjavanja uslova javnog konkursa odbijeno je 84 projekata, a sa nedovoljnim brojem bodova ocjenjeno je 68 projekata. Na Odluku o raspodjeli sredstava podnijeto je 19 žalbi koje je Upravni odbor Fonda odbio kao neosnovane.

Nosioci podržanih projekata: 95 pravnih lica, 253 fizičkih lica; koordinatori/ke: 111-m, 85- ž. Nacionalna zajednica na koju se projekti odnose: albanska 12% projekata; bošnjačka 26% projekata; hrvatska 4% projekata; muslimanska 5% projekata; romska 9% projekata; srpska 3% projekata, dok je multinacionalnih 41% projekata.

Opština	Dodijeljeni iznos u € u 2020. g	Dodijeljeni iznos u € u 2021. g
Andrijevića	8.500,00	-
Bar	57.415,60	58.400,00
Berane	48.000,00	33.800,00
Bijelo Polje	114.760,00	117.600,00
Cetinje	7.700,00	11.000,00
Gusinje	24.800,00	-
Herceg Novi	4.000,00	4.500,00
Kotor	28.200,00	40.800,00
Nikšić	11.200,00	11.000,00
Petnjica	19.000,00	7.000,00
Plav	18.000,00	5.000,00
Pljevlja	4.000,00	18.500,00
Podgorica	345.340,00	459.150,00
Rožaje	232.200,00	130.750,00
Tivat	60.600,00	28.000,00
Tuzi	34.700,00	39.900,00
Ulcinj	109.900,00	100.600,00

Ukupno

1.128.315,60

1.066.000,00

U 2020. godini za objavljivanje sadržaja na manjinskim jezicima, iz oblasti medija, podržano je 32 projekta sa iznosom od 264.700,00€ (23% od ukupnih sredstava), dok je za objavljivanje 27 knjiga dodijeljeno 114.100,00€ (10% od ukupnih sredstava). Za objavljivanje sadržaja na manjinskim jezicima u 2021. godini, iz oblasti medija, podržano je 33 projekta sa iznosom od 216.200,00€ (20% od ukupnih sredstava), dok je za objavljivanje 18 knjiga dodijeljeno 69.900,00€ (7% od ukupnih sredstava).

U oktobru 2021. godine donesena je Odluka o raspodjeli 1.066.000,00€ za 185 projekta. Zbog neispunjavanja uslova javnog konkursa odbijen je 71 projekat, a sa nedovoljnim brojem bodova ocjenjen je 51 projekat. Na Odluku o raspodjeli sredstava podnijeto je 3 žalbe koje je Upravni odbor Fonda odbio kao neosnovane.

Nosioci podržanih projekata: 51 pravnih lica, 134 fizičkih lica; koordinatori/ke: 119-m, 66- ž. Nacionalna zajednica na koju se projekti odnose: albanska 13% projekata; bošnjačka 18% projekata; hrvatska 4% projekata; muslimanska 4% projekata; romska 7% projekata; srpska 7% projekata, dok je multinacionalnih 47% projekata.

Pristupačnost medija

Javni servis shodno svom redovnom programu, redovno prati i izvještava o aktuelnostima u oblasti kulture, tradicije, istorije, jezika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori. Posebnu paznju posvećuje promociji stvaralaca i njihovih djela koje dolaze iz redova manjina koje žive u Crnoj Gori kao i regionalnoj saradnji u oblasti informisanja sa Javnim emiterima u matičnim državama manjinskih naroda, često razmjenjujući emisije različitih sadržaja koje se tiču manjina.

Radio i Televizija Crne Gore je 2019. i 2020. godine redovno emitovao programsku šemu koja se odnosi na manjinske narode, kao i predhodnih godina, ali sa malo boljim sadržajima, ali i prosirenim programima:

- 365 Emisija Lajmet (TV) u 2019.g i 345 u 2020.g;
- 45 Emisija Mozaiku (TV) u 2019. g i 41 u 2020. g

Lajmet - je dnevna informativna emisija na albanskom jeziku koja se bavi informisanjem albanske populacije na maternjem jeziku. Uređivačka politika ove emisije je u saglasnosti sa uređivačkom politikom TVCG sa naglaskom na događaje koji se tiču Albanaca u Crnoj Gori i regionu;

Mozaiku je emisija koja traje 60 minuta, na albanskom je jeziku i mozaičkog je tipa. Emisija se bavi životom Albanaca u Crnoj Gori kroz priloge koje pripremaju novinari iz raznih sfera života; politike, obrazovanja, ekonomije, kulture i sporta. Ova emisija obuhvata nedeljne događaje na polju kulture, nauke, školstva, turizma, poljoprivrede i sporta na teritoriji Crne Gore, gdje žive Albanci. Takođe prati i kulturne manifestacije, simpozijume, književne večeri i najznačajnije

dogadaje u zemlji. U svakoj emisiji se emituje do 5 (pet) priloga različitih formi, od reportaža, hronika, intervjuja i razgovora, a koje su kombinovane muzikom.

- 45 emisija Mostovi (TV) u 2019.g i 35 u 2020. g.
- 20 emisija Savore (TV) u 2019. g i 13 u 2020. g.

Mostovi – je emisija kolažnog sadržaja koja se emituje jednom nedeljno u trljanju najmanje od 30 minuta i obrađuje teme koja se ticu ostalih manjinskih zajednica, bosnjacke, muslimanske i hrvatske zajednice. Emisija se bavi promocijom culture, tradcije, historije i obrazovanja, a i socialnim pitanjima ovih zajednica u Crnoj Gori.

Savore - je emisija na romskom jeziku koja se emituje svake druge nedjelje, u trajanju od 25 minuta. Emisija se prevodi sa službenog na romski ili sa romskog na službeni u zavisnosti od sagovornika. Bavi se životom romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, promocijom kulture i obrazovanja, a i socialnim statusom ove zajednice.

- 215 radijskih emisija Lajmet e mengjesit (Jutarnje vijesti) (Radio)
- 265 radijskih emisija Ditari (dnevnik na albanskom) (Radio)
- 52 radijskih emisija Ne fund te javes (Na kraju nedjelje) (Radio)

Lajmet e mëngjesit (do 5 minuta, termin emitovanja od 7,50 do 7,55) i Ditari (do 30 minuta, koji se emituje od 17,30 do 18)- koje se emituju radnim danima, su dnevne informativne emisije na albanskom jeziku koje se bave informisanjem albanske populacije na maternjem jeziku, ali sadrže i priloge dnevnih dešavanja u opštinama u Crnoj Gori gdje Albanci čine većinu ili značajni dio stanovništva.

Në fund të Javës je emisija koja traje 55 minuta, na albanskom je jeziku i informativno- muzičkog je karaktera. Emisija se bavi životom Albanaca u Crnoj Gori kroz priloge koje pripremaju novinari iz raznih sfera života; politike, obrazovanja, ekonomije, kulture i sporta. U svakoj emisiji se emituje 5-6 priloga različitih formi, od reportaža, hronika, intervjuja i razgovora, a koje su kombinovane muzikom.

U nastavku je dat prikaz stanja u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, kulture i slobode izražavanja u opštinama sa multietničkim diverzitetom.

Opština Gusinje

Što se tiče obrazovanja u Gusinju, Osnovna škola „Džafer Nikočević“, je poznata kao škola gdje se odvija dvojezična nastava, tj. postoji nastava na albanskom jeziku i nastava na crnogorskom, srpskom, bosanskom i hrvatskom jeziku. Od ukupno 60 zapošljenih u školi 26 nastavnika predaju na albanskom jeziku i 34 na službenom jeziku. Ukupan broj upisane djece je 271, od kojih 104 nastavu pohađa na albanskom jeziku i 169 na crnogorskom. Takođe u „JPU Dječiji vrtić Plav“, Područna jedinica Gusinje jednoj grupi djece vaspitačice prenose znanje na albanskom jeziku. Opština Gusinje je donijela Odluku o stipendiranju studenata, pa je u skladu sa odlukom 2021/2022 dodijelila 10 stipendija studentima albanske nacionalnosti.

Pripadnici albanskog naroda se nalaze na visokorukovodnim pozicijama (Predsjednik i Sekretar Skupštine Opštine Gusinje su albanske nacionalnosti kao i potpredsjednici, sekretari

sekretarijata). U Skupštini se upotrebljava albanski jezik, a skupštinski materijal se odbornicima dostavlja na dva jezika, albanskom i crnogorskom, pri čemu je ispoštovan prag za korišćenje manjinskog jezika koji u Crnoj Gori iznosi 5%. Angažovan je i prevodioc za albanski jezik, značajno olakšava građanima da šalju zahtjeve, primjedbe i druge podneske, kao i da odgovor na iste dobiju na svom jeziku- albanskom.

Toponimi u gradu, kao i natpisi na institucijama i na ulaznim vratima kancelarija Opštine su dvojezično napisani.

Opština Tivat

U cilju afirmacije i unapređenja prava Roma i Egipćana, Opština Tivat usvojila je "Lokalni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2017-2021 u opštini Tivat" u okviru kojeg se na godišnjem nivou sprovode brojne aktivnosti koje doprinose efikasnijoj socijalnoj inkluziji ove zajednice a, između ostalog, obezbjeđena je i finansijska podrška RE asistentima i medijatorima u nastavi za odlazak na seminare i konferencije koji se tiču poboljšanja kvaliteta obrazovanja i drugih aspekata života RE populacije. Krajem 2021. godine donesena je Odluka o pristupanju izradi nacrtu Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Tivat za period 2022-2026 godine, koji će predstavljati lokalnu platformu politike prema svim pitanjima od značaja za romsku i egipćansku zajednicu. Lokalni javni emiter Radio Tivat u okviru programa emituje emisije posvećene pripadnicima RE populacije „Trag duše - Drom ko ilo“ na mjesečnom nivou. Novinar ove ustanove, čiji je osnivač Opština Tivat, prisustvovao je jedvodnevnom seminaru o senzibilnijem izještavanju o romskoj i egipćanskoj populaciji u borbi protiv anticiganizma. Opština Tivat je tokom proteklih godina pružala podršku nagrađivanom projektu "RE asistent i medijator u nastavi", koji je realizovan uz podršku Savjeta Evrope, putem angažovanja jednog RE asistenta i jednog RE medijatora u nastavi, u OŠ „Drago Milović“ (od školske 2020/2021 godine ovi saradnici su angažovani od strane Ministarstva). Takođe, Opština je učestvovala u implementaciji prve faze programa ROMACTED, čiji su potpisnici Savjet Evrope, Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava i sedam crnogorskih Opština. Program se sprovodi u sedam zemalja i šezdeset opština, a za cilj ima jačanje kapaciteta i interesovanja predstavnika lokalne samouprave koji se bave pitanjem inkluzije Roma, ali i jačanje potencijala pripadnika romske zajednice kako bi na adekvatan način izrazili svoje potrebe i ukazali na problem. U okviru ove faze, asfaltiran je pristupni put (550 m²) ka neformalnom naselju Lovanja u kojem su naseljeni Romi i Egipćani. U novembru 2021. godine potpisan je Memorandum o učešću u drugoj fazi ROMACTED projekta.

Opština Tivat obezbjeđuje prostor za rad NVO „Hrvatska krovna zajednica – Dux Croatorum“ kojoj je u saglasnosti sa Odlukom skupštine opštine Tivat dodijeljen na korišćenje i upravljanje Dom kulture u naselju Donja Lastva, a godinama unazad sufinansirano je održavanje „Fešte od rogača“ – manifestacije koju organizuje navedena nevladina organizacija. Od strane Opštine Tivat finansijsku podršku za sprovođenje projekatnih aktivnosti vezanih za očuvanje identiteta Bošnjaka i muslimana ostvarila je i NVO „Galaxy“, kao i NVO „Udruženje Egipaćana Tivat“ za projekte „Poruke rodne ravnopravnosti“ i „Zajedno za rodnu ravnopravnost“. U 2021. godini,

novčana sredstva opredijeljena su i za organizaciju „Srpskog sabora“ od strane Sokolskog društva Krtoli i istoimene Mjesne zajednice.

Opština Pljevlja

Skupština Opštine Pljevlja je usvojila Lokalni plan socijalne i dječije zaštite za period 2021-2025. U budžetu od 2019. godine do 2021.godine kontinuirano su se opredjeljivala sredstva za transfere vjerskim institucijama, za obavljanje njihovih redovnih aktivnosti, sanaciju vjerskih objekata, organizaciju kulturnih programa povodom značajnih vjerskih datuma.

Statutom lokalnog javnog emitera Radio Televizije Pljevlja kao i ugovorom o pružanju javnih usluga između Opštine Pljevlja i Lokalnog javnog emitera RTV Pljevlja koji je potpisan u decembru 2020.godine, predviđena je dužnost pružanja javne usluge, proizvodnje i emitovanja radijskih ili televizijskih programa sa informativnim, kulturnim umjetničkim i obrazovnim i naučnim, dječijim, zabavnim, sportskim i drugim programskim sadržajima, kojima se objedinjuje ostvarivanje prava i interesa građana i drugih subjekata u oblasti informisanja. Javne usluge odnose se na samostalnu i nezavisnu proizvodnju programa i emitovanje namijenjenim segmentima društva bez diskriminacije, posebno vodeći računa o specifičnim društvenim grupama kao što su djeca i omladina, pripadnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, osobe sa invaliditetom, socijalno i zdravstveno ugroženi. Kroz informativne emisije RTV Pljevlja redovno se prate aktivnosti prilikom posjete Crvenog krsta Romskom naselju na Trlici, posjete različitih donatora kao i aktivnosti oko obilježavanja Dana Roma. Komisija za prigovore i žalbe slušalaca i gledalaca nije do sada dobila nijednu primjedbu za diskriminaciju po manjinskoj niti nacionalnoj osnovi.

Opština Bar

Opština Bar konstantno promoviše ljudska i manjinska prava i slobode u skladu sa Zakonima, propisima i preporukama nadležnih Ministarstava i drugih državnih i međunarodnih institucija. Upotreba albanskog jezika u opštini Bar je tradicionalno prisutna. Izdavanje javnih dokumenata i vođenje službene evidencije se vrši (dvojezično) i na albanskom jeziku. Prilikom izdavanja službenih isprava lično ime i prezime se upisuje na jeziku podnosioca zahtjeva. Za mjesne zajednice gdje veći broj stanovnika čine manjine izborni materijal se štampa i distribuira i na jeziku manjina (albanski). Imena organa koji vrše javna ovlašćenja, naziv jedinice lokalne samouprave, nazivi naseljenih mjesta, trgova i ulica, ustanova, poslovnih i drugih firmi i toponima ispisuju se i na jeziku i pismu manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

U vođenju sudskog postupka obavezno se koristi institut prevodioca kada se stranka u postupku izjašnjava da ne razumije službeni jezik.

JZU Dom zdravlja Bar zapošljava medicinski kadar koji govori albanskim jezikom isto tako i opšta Bolnica „Blažo Orlandić“ u Baru.

Na teritoriji opštine Bar postoji JU OŠ “Đerđ Kastrioti Skenderbeu” u Ostrosu gdje se nastava izvodi na albanskom jeziku. U školskoj 2021-2022. godini ukupno je upisano 71 učenika. Takođe

u JU OŠ "Bratsvo-Jedinstvo" u Đuravcima albanski jezik je zastupljen kao nematernji sa dva časa sedmično od prvog do devetog razreda. Ova škola broji ukupno 5 učenika. U Ostrosu je organizovano predškolsko obrazovanje na albanskom jeziku kao posebno odjeljenje JPU "Vukosava Ivanović – Mašanović" pod nazivom „Lulet e jetes“ koji ukupno ima upisano 12 djece. Takođe u JU OŠ „Blažo J.Orlandić“ otvorena je RE kancelarija i angažovana Samostalna savjetnica iz oblasti obrazovanja koja pruža neposrednu asistenciju RE djeci, između ostalog, u pogledu prevazilaženja jezičkih barijera. U svim Osnovnim školama u Baru nastavu pohađaju ukupno 78 učenika iz RE zajednice.

Narodna biblioteka "Ivo Vučković", kao organizaciona jedinica Kulturnog centra Bar, ima područno odjeljenje u Ostrosu koja poseduje solidan fond knjiga na albanskom jeziku. Taj fond knjiga se konstantno povećava shodno finansijskim mogućnostima i preko raznih donacija. Opština Bar i TO Bar konstantno podržavaju i finansijski učestvuju u organizovanju manifestacija i ostalih promotivnih aktivnosti koja afirmišu različitost i kulturni identitet manjina.

Radio Bar i Opština Bar imaju potpisan Ugovor o pružanju javnih usluga tj.ugovoreni programi u okviru kojih se emituje i emisija na albanskom jeziku, svakog radnog dana u trajanju od 45 minuta.

Opština Tuzi

U opštini Tuzi, pored službenog crnogorskog, u upotrebi su i albanski i bošnjački jezik. Od osnivanja Opštine Tuzi, 2019 godine svi dokumenti se prevode na gore navedene jezike. Takođe, sve sjednice se odvijaju na albanskom, sa prevodom na crnogorski jezik. Javne rasprave se odvijaju na oba jezika.

U ovoj opštini, na svim putokazima, poštuje se dvojezično pismo, i možemo konstatovati da se zakon o upotrebi regionalnih ili manjinskih jezika sprovodi u potpunosti. Komunalna policija u svojim uniformama i autima ima natpis na oba navedena jezika. Turistička organizacija Tuzi, odradila je Turističku mapu i postavila info-table na albanskom i crnogorskom jeziku. Web stranica opštine Tuzi, sve svoje informacije objavljuje na oba jezika. Prema predviđenom zakonu, izborni material je od početka procesa izbora u Opštini Tuzi 03.03.2019 godine, štampan na dvojezičnoj osnovi. Matična služba opštine Tuzi u svim dokumentima i u proceduri sklapanja braka koristi dvojezičnost. Društva sa ograničenim odgovornošću koja je osnovala opština ka što su: Vodovod, Pijace, Komunalno i KIC Malesija, takodje u svim svojim dokumentima, vozilima, unifomama i info-tablama koriste dvojezičnost.

Što se tiče predškolskog vaspitanja u Tuzi, aktivne su dvije predškolske ustanove: „Đina Vrbica“ u kojoj se nastava odvija na dva jezika, albanskom i crnogorskom i dječiji vrtić „Majka Tereza“, gdje se nastava odvija samo na albanskom jeziku. Opština Tuzi ima devetogodišnju osnovnu školu "Mahmut Lekić" u kojoj se nastava odvija na dva jezika, albanskom i crnogorskom. Ostale tri devetogodišnje osnovne škole, odnosno: „29 Novembar“, „Gjergj Kastrioti – Skënderbeu“ i „Bashkimi-Jedinstvo“, nastavu odvijaju samo na albanskom jeziku. Mješovita gimnazija "25 Maji" u Tuzi, nastavu odvija na dva jezika, albanskom i crnogorskom. Takođe, "Medresa" kao srednja škola, nastavu odvija na albanskom i bosanskom jeziku.

Kao javni televizijski emiter u opštini Tuzi je Televizija Boin koja cijeli svoj program emitira na albanskom jeziku. A, što se tiče portala, ima ih nekoliko: www.malesia.org , i www.malesia.me koja se bave osim politike, i kulturonom, sportskim i drugim događajima. A www.kallnori.org je portal samo za književnost, istoriju i kulturu. Ovi portali objavljuju samo na albanskom jeziku.

Opština Tuzi u sklopu kulturnih desavanja je finansirala konzervatorske mjere i arheološka istaživanja, međunarodni dan knjige, međunarodni dan muzeja, umjetnička kolonija za slikare, promocije knjiga, sajam knjiga, književno veče, sajam rukotvorina, promocija umjetnika Malesije, otvoreni teatar, izložbe "Xhubljeta Entropia", ženska albanska nošnja, izložbu skulptura sa nacionalnim i istorikim elementima vajara iz Albanije.

Opština Rožaje

Na teritoriji opštine Rožaje albanski jezik je u službenoj upotrebi, i shodno tome zakonski je zagarantovana mogućnost za službenu komunikaciju sa opštinskim organima i službama. Upotreba albanskog jezika u lokalnoj samoupravi prisutna je u velikoj meri u opštini Rožaje u kojoj postoji određeni broj službenika albanske nacionalnosti koji usmene i pisane prijave i zahtjeve mogu prihvatiti na albanskom jeziku, i na iste zahtjeve može se po želji stranke odgovoriti na albanskom jeziku.

Na teritoriji opštine Rožaje nastava na albanskom jeziku se odvija u O.Š."Daciće" koja broji između 25-30 učenika u svih 9 razreda. U predškolskom obrazovanju u istoimenoj školi u ranijem periodu odvijala se i predškolska nastava koju je pohađalo 10 djece albanske nacionalnosti, međutim zbog požara u jednom dijelu škole učionica koja je bila predviđena za boravak djece predškolskog uzrasta više nije u upotrebi, jer je u požaru pretrpjela izvesnu materijalnu štetu. Opština Rožaje odlukom o dodjeli stipendija za studijsku 2021/2022 godinu stipendira 3 studenta albanske nacionalnosti. U prethodnoj godini u Osnovnom Sudu u Rožajama nije pokrenut nijedan postupak na albanskom jeziku.

Na lokalnom javnom emiteru RTR Rožaje na albanskom jeziku emituju se sledeći prilozi:

- Radio Rožaje: vijesti na albanskom jeziku u terminima u 08:00h i 20:00h, u terminu od 16:30-17:30h emituje se albanska muzika .
- Televizija Rožaje: vijesti u terminu u 20:00h, povremena gostovanja prilozi uglednih građana albanske nacionalnosti, kulturni prilozi na albanskom jeziku.

Opština Kotor

U opštini Kotor kao manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice izdvajaju se pripadnici RE populacije, Hrvatska i Italijanska nacionalna manjina.

Prvi korak u sistematičnijem rješavanju problema pripadnika RE populacije u opštini Kotor ogleda se u formiranju Odjeljenja za socijalnu i dječju zaštitu, brigu o mladima i ranjivim društvenim grupama, te određivanjem dva savjetnika koji će se baviti zaštitom prava manjina unutar Sekretarijata za kulturu, sport i društvene djelatnosti. Na ovaj način kanalisaće se konkretni

problemi RE populacije i sistemski pristupiti rješavanju istih kroz planove rada, aktivaciju, raspodjelu dužnosti, a sve sa ciljem poboljšanja položaja RE populacije u društvu. Urađen je popis pripadnika RE populacije u Kotoru i ustanovljeno da romska populacija u opštini Kotor nije brojna ali je prostor za unaprjeđenje stanja po pitanju prava i uslova života Roma i dalje širok. RE populacija stanuje na sljedećim lokacijama: Lovanja (kotorski dio), Trojica i Kavač, Dobrota (naselje Prvoborac), Kamp, Risan.

Opština Kotor učestvuje u promovisanju hrvatskog jezika na teritoriji opštine Kotor. Lokalni javni emiter Radio Kotor prenosi sve informacije o djelovanju Hrvatskog građanskog društva i predstavlja sadržaj časopisa "Hrvatski glasnik" koji izlazi jednom mjesečno. Takođe, od 01.01.2018. godine emituje emisiju "Multikultura". NVO Hrvatsko Građansko Društvo Crne Gore iz Kotora od 2003. godine izdaje časopis Hrvatski glasnik, koji izlazi mjesečno u tiražu od 800 primjeraka. Do sada je štampano 178 brojeva. Časopis se finansira jednim dijelom kroz projekte kod Fonda za ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava, a drugim, većim dijelom, prodajom i donacijama. Hrvatskim glasnikom se obrađuje način življenja, običaji i kultura građana Boke Kotorske i ostalih područja u Crnoj Gori na kojima žive Hrvati. Takođe, vrlo važna aktivnost kada je u pitanju njegovanje i pothranjivanje hrvatske kulture, jezika i običaja jeste održavanje kontinuirane nastave hrvatskoga jezika i kulture u Kotoru i Tivtu od 2004. godine. Ovo je dio projekta Hrvatska nastava u inozemstvu koji je u nadležnosti Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, a realizuje se u saradnji sa OŠ „Njegoš“ u Kotoru i OŠ „Drago Milović“ u Tivtu već 17 godina, na način što škole osiguravaju prostor za odvijanje nastave, a MZO RH zapošljava učitelja, odnosno učiteljicu koja jednom sedmično izvodi nastavu za nekoliko grupa učenika. Grupe su prilagođene uzrastu i interesima svojih polaznika. U školskoj godini 2020./21. hrvatsku je nastavu pohađalo približno 50, a uspješno ju je završilo 45 učenika, od toga 16 iz Kotora. Polaznici hrvatske nastave uspješno su učestvovali u međunarodnim projektima „Bajke i legende zavičaja“ i „Velikani hrvatske povijesti“ te su pokrenuli i YouTube kanal - Hrvatska nastava u Boki. Njihove aktivnosti vidljive su i na istoimenom Instagram profilu (hrvatska_nastava_u_boki).

Lokalni javni emiter „Radio Kotor“ DOO je tokom 2020. i 2021. godine u svojim redovnim dnevnim informativnim emisijama (Vijesti i Kotorska hronika) i tematskim emisijama (Multikultura – emisija posvećena nacionalnim manjinama, i Katareo – emisija posvećena dešavanjima u oblasti kulture), ispratio sve aktuelne događaje koji se odnose na kulturu, tradiciju i istoriju življenja hrvatske nacionalne manjine na području Boke Kotorske i opštine Kotor.

Zajednica Italijana Crne Gore osnovana je u januaru 2004. godine u Kotoru sa ciljem da u svoje članstvo okupi sve Italijane u Crnoj Gori, te radi na očuvanju nacionalnog, kulturnog i jezičkog identiteta. Do sad je okupila u svoje članstvo 630 članova, od kojih 438 autohtone populacije sa italijanskim porijeklom i 192 člana ljubitelja italijanskog jezika i kulture. Među aktivnostima koje se tiču obrazovanja i danas je najznačajnije organizovanje besplatnih kurseva italijanskog jezika u Crnoj Gori. Ova inicijativa obrazovnog karaktera započela je već nakon osnivanja ZICG. U periodu od 16 godina organizovano je više od 270 besplatnih kurseva italijanskog jezika u Crnoj Gori. Ove

kurseve pohađalo je oko 6400 polaznika. U 2020. godini Zajednica je preko fondova Regije FVG obezbijedila sredstva u iznosu 25.000,00 eura za organizovanje besplatnih kurseva širom Crne Gore.

Opština Plav

U sklopu JU Dječiji vrtić Plav (za opštine Plav i Gusinje) organizovana je po jedna vaspitna grupa u Plavu i Gusinju, gdje se aktivnosti i nastava izvode samo na albanskom jeziku. U JU Dječiji vrtić Plav predškolsko vaspitanje i obrazovanje realizuje po dvojezičnom principu (crnogorski-srpski, bosanski i albanski). U vaspitnoj grupi u Plavu u školskoj 2021/2022 god. vrtić pohađa 19-oro djece, dok u vaspitnoj grupi u Gusinju nastavu pohađa 21 dijete. U ovom trenutku postoji nastavni kadar za realizovanje predškolskog vaspitanja i obrazovanje na albanskom jeziku.

Nastava na albanskom jeziku za osnovno obrazovanje, organizovana je na teritorijama opština Plav i Gusinje u sklopu 2 osnovne škole i to u JU OŠ "Hajro Šahmanović" Plav i JU OŠ "Džafer Nikočević" Gusinje. Nastava u ovim školama organizovana je na način da se nastava odvija na crnogorsko(-srpskom i bosanskom jeziku) dok postoje područna odjeljenja gdje se nastava odvija samo na albanskom jeziku. U sklopu JU OŠ „Džafer Nikočević” Gusinje u seoskim naseljima Vusanju, Martinoviće i Višnjevo funkcionišu područna odjeljenja gdje se nastava odvija isključivo na albanskom jeziku. Broj učenika u školskoj 2021/2022. godini, koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku u navedenim školama, za osnovno obrazovanje je sledeći:

-U JU OŠ „Hajro Šahmanović” Plav, nastava na albanskom jeziku je organizovana za svih 9 razreda osnovne škole tj. postoji 9 odjeljenja (za svaku godinu od I do IX razreda po jedno odjeljenje) sa ukupno 77 učenika.

-U JU OŠ „Džafer Nikočević” Gusinje u matičnoj školi u Gusinju nastava na albanskom jeziku se odvija za sve razrede (od I.-IX. razreda), sa tim da je nastava od I-IV organizovana preko 2 kombinovana odjeljenja (npr. I i II razred zajedno i III i IV zajedno) u kojima nastavu pohađaju 11 učenika. Od V do IX razreda postoje odjeljenja za svaki razred posebno sa ukupno 66 učenika. U područnim odjeljenjima Vusanje, Martinoviće i Višnjevo nastava je organizovana samo od I. do IV razreda sa tim da se nastava u Vusanju i Martinoviću izvodi samo na albanskom jeziku dok se u područnom odjeljenju nastava izvodi na zvaničnim jezicima i na albanskom jeziku. U ovim područnim odjeljenjima (Vusanje, Martinoviće i Višnjevo) nastava na albanskom jeziku je organizovana u po 2 kombinovana odjeljenja (ukupno 6 odj.) sa ukupno 29 učenika.

Nastava na albanskom jeziku za srednje obrazovanje, organizovana je na teritorijama opština Plav i Gusinje u sklopu JU Srednja mješovita škola „Bećo Bašić” u Plavu. U ovoj školi nastava se izvodi dvojezično (na albanskom i crnogorskom jeziku). Za nastavu u gimnaziji i iz stručno-teoretskih predmeta u stručnom obrazovanju koriste se i udžbenici na albanskom jeziku. Broj učenika u školskoj 2021/2022. godini, koji pohađaju nastavu na albanskom jeziku u ovoj srednjoj mješovitoj školi je sledeći:

-U klasičnoj gimnaziji postoje 4 odjeljenja i to od I.-IV. razreda sa ukupno 61 učenikom.

-U srednje stručnom obrazovanju postoji na albanskom jeziku samo usmjerenje za prodavača sa ukupno 2 odjeljenja i 9 učenika.

U opštini Plav u organizacionim jedinicima Ministarstva unutrašnjih poslova zaposleni su službenici koji govore albanski jezik i koji mogu da pružaju usluge i na albanskom jeziku i oni koji koriste albanski jezik mogu da podnesu usmene predstavke i da dobiju odgovor na tom jeziku. U ovoj opštini, na nekim putokazima, poštuje se dvojezično pismo, međutim aktuelna administracija radi na tome da se zakon o upotrebi regionalnih ili manjinskih jezika sprovodi u potpunosti. Izborni materiali se od početka višestranačja u CG- 1990 godine pa do danas, štampa na zvaničnom jeziku i albanskom jeziku.

Narodna biblioteka u sklopu JU Centar za kulturu »Bećo Bašić« Plav, ne poseduje dovoljan fond knjiga na albanskom jeziku. Radio-televizija Glas Plava koja je počela sa radom 1998 godine, je prestala sa radom prije 7 godina, a prestao je sa radom i Radio Luna Plav, tako da sada na području opštine Plav ne postoji nijedan elektronski medij (radio i TV) preko kojih bi bilo moguće javno informisanje na manjinskim jezicima.

Opština Herceg Novi

Najveći dio pripadnika romske i egipćanske populacije na teritoriji opštine Herceg Novi živi u naseljima: Meljine, Drenovik i Bajkovina. Važno je napomenuti da sva navedena naselja nijesu dominantno neseljena Romima i Egipćanima, već u istima živi i većinsko stanovništvo.

Tokom školske 2018/2019 godine broj upisane romske i egipćanske djece u različitim uzrasnim grupama JPU „Naša radost“ je bio ukupno 16. Od toga njih 6 je pohađalo stariju grupu i upisalo I razred osnovne škole u septembru 2019. godine. Broj upisane romske i egipćanske djece za školsku 2019/2020 jeste 10, od kojih njih 4 su se upisali u I razred osnovne škole. Tokom školske 2020/21.godine vaspitno-obrazovnim radom je bilo obuhvaćeno 25-oro djece romske i egipćanske populacije. Tokom školske 2021/22.godine vaspitno-obrazovnim radom je bilo obuhvaćeno 18-oro djece romske i egipćanske populacije. Sva romska djeca bila su raspoređena po vaspitnim grupama, u zavisnosti od godina starosti. Njihov boravak u vrtiću, tokom školske godine, je besplatan. Formiran je tim na nivou Opštine u kom su predstavnici Centra za socijalni rad i staranje, Doma zdravlja i Sekretarijata za kulturu i obrazovanje. Tokom školske godine, koordinator i članovi tima su prisustvovali obukama koje je organizovalo Ministarstvo prosvjete.

Emisija posvećena položaju RE populacije se više od deceniju emituje na Radiju Herceg Novi. Emisija je na programu dva puta mjesečno od 1 januara do 15 juna i od 15 septembra do 31 decembra. Pauza je samo tokom ljetnjeg perioda, kada je na snazi ljetna programska šema. O aktuelnostima, problemima koje su vezane za RE populaciju, pored navedene emisije, uvijek se govori i u centralnim informativnim emisijama. U emisijama se govori o položaju RE populacije u Crnoj Gori, ali i u Herceg Novom. Teme su posvećene obrazovanju, stanovanju, kulturi, zapošljavanju, zdravstvenom i socijalnom položaju. Tokom decenije trajanja u dva navrata sa prekidima emisiju je vodio pripadnik romske populacije.

Opština Ulcinj

U opštini Ulcinj, svakoj strancije omogućeno podnošenje podnesaka organu/javnoj službi opštine na albanskom jeziku i davanje odgovora na istom. U organima lokalne uprave opštine Ulcinj dostupni su dvojezični obrazci računi za usluge javnih preduzeća, obrasci za poresku prijavu, zahtjev, izvod iz matčne knjige vjenčanih i dr. Odluke koje donosi Skupština opštine se štampaju i objavljuju i na albanskom jeziku.

U praksi, u većini slučajeva primjenjuje se pravo da se na području opštine gdje manjina čini značajni dio stanovništva, naziv jedinice lokalne samouprave, nazivi organa i javnih službi koje vrše javna ovlaštenja, poslovnih i drugih firmi ispisuju i na jeziku i pismu manjine, tj. u opštini Ulcinj na albanskom jeziku. Zvanična web stranica opštine Ulcinj je dostupna na albanskom, crnogorskom i engleskom jeziku.

Opština Ulcinj je po prvi put donijela Odluku o donošenju lokalnog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana za period 2020-2023. godine dana 30.12.2019. godine. Nakon donošenja odluke formirana je radna grupa za izradu Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Ulcinj za period 2020-2023 sa 10 članova od kojih je jedan član iz Savjeta Evrope, jedan iz NVO "Balkanski Egipćani", kao i drugi predstavnici nadležnih organa na teritoriji Opštine Ulcinj. U decembru 2019. godine Skupština Opštine Ulcinj usvojila je Lokalni akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Ulcinj za period 2020-2023 godine.

Početkom septembra 2020. godine, Opština Ulcinj u saradnji sa NVO Help – Hilfe zur Selbsthilfe e.V., Glavni Grad Podgorica i Opština Berane počela je implementaciju projekta "Socijalno uključivanje Roma i Egipćana uz posredovanje saradnika za inkluziju" na osnovu grant šeme Socijalna inkluzija Roma i Egipćana koja se finansira iz fondova IPA II (2015-2017). Cilj ovog projekta je doprinijeti socijalnu uključivanju Roma i Egipćana u lokalne zajednice u Crnoj Gori kao i unaprijediti sistem podrške RE populaciji kako bi se ostvarila njihova prava na zdravlje, zapošljavanje i socijalnu zaštitu. Na osnovu ovog projekta zaposljena su dva medijatora na teritoriji Opštine Ulcinj.

Takođe Opština Ulcinj, potpisala je Memorandum o saradnji sa Savjetom Evrope o okviru implementacije programa "ROMACTED I" i "ROMACTED II" koji će služiti za konsolidaciju i proširenje napora za poboljšanje integracije romske populacije u Opštini Ulcinj kroz pojačanje učešće u kreiranju lokalne politike i sprovođenju lokalnih akcija.

Nacionalni savjeti u Crnoj Gori

U nastavku su date aktivnosti nacionalnih savjeta u Crnoj Gori.

Srpski nacionalni savjet Crne Gore

Srpski nacionalni savjet jedina je organizacija srpskog naroda registrovana kod Vlade Crne Gore sa namjerom da potrebe i probleme svog naroda rešava kroz institucije sistema. Uprkos brojnim

teškoćama sa kojima se susretao proteklih godina, pa samim tim i u 2021. godini, Srpski nacionalni savjet u saradnji sa prepoznatim organizacijama koje se bave zaštitom identiteta srpskog naroda u Crnoj Gori uspio je da realizuje niz izuzetno značajnih projekata, od vitalnog interesa za očuvanje srpskog nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Srpski mediji u Crnoj Gori – Portal „Srpske novine CG“, Srpski radio, magazin „Srpske novine“ i Srpska televizija nastavili su planiranom dinamikom da objavljuju, odnosno emituju svoje sadržaje.

Srpski radio svoj program emituje preko jedanaest predajnika i pokriva gotovo cijeli prostor Crne Gore. Programskom šemom Srpskog radija obuhvaćen je širok spektar „govornog programa“, po čemu je ovaj medij prepoznat na najširem području Crne Gore, što je konstatovano i od strane Agencije za elektronske medije Crne Gore. Pored jutarnjeg programa, servisnih informacija i uključenja, Srpski radio svakodnevno emituje i pet emisija kratke forme „Vijesti“ (do 5 minuta), kao i dvije duže forme Novosti do 30 minuta, koje sadrže najvažnije informacije iz Crne Gore, okruženja i svijeta. Pored ovoga Srpski radio kroz svoju programsku šemu pet puta nedjeljno emituje i izuzetno popularnu emisiju „Bisernica“ u kojoj se, u dva sata programa, govori o najistaknutijim društvenim događajima, tradiciji, kulturi, umjetnosti i svemu onom što je od važnosti ne samo za pripadnike srpskog naroda, nego i za sve građane Crne Gore, bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost. Srpski radio realizuje i posebne emisije iz oblasti, kulture, umjetnosti, društvenih pitanja, politike, međunarodnih odnosa... Srpski radio uspješno realizuje živa uključenja i razmjene programa sa drugim radio stanicama, kao što su na primjer Radio Beograd, Radio Novi Sad, Sputnjik... Srpski radio emituje program 24 časa dnevno.

Magazin „Srpske novine“ je časopis koji izlazi jednom mjesečno na „luksuznom“ (kundzruk) papiru, a štampa se na 72 strane u punom koloru. Već prepoznat kao renomirano izdanje, magazin je zadržao zasluženu reputaciju i zastupljen je u svim najznačajnijim bibliotečkim fondovima u Crnoj Gori, Srbiji i Republici Srpskoj, kao i u nizu biblioteka u zemljama regiona. Autori magazina „Srpske novine“ su najprepoznatljiviji naučni, kulturni i javni djelatnici, kao i najistaknutiji novinari iz svih sfera društvenog života iz Crne Gore, okruženja i rasijanja. Magazin „Srpske novine“ tematski obuhvata oblasti od značaja za najširu čitalačku publiku: društvo, ekonomiju unutrašnji i vanjsku politiku, kulturu, umjetnost, događaje, sport, reportažu, feljton, zanimljivosti, humor. Svojim sadržajem magazin „Srpske novine“ nije namijenjen samo pripadnicima srpske nacionalnosti, nego i svim drugim građanima bez obzira na njihovu etničku, kulturnu ili vjersku pripadnost. U protekloj, 2021. godini objavljeno je 12 brojeva magazina „Srpske novine“.

Srpska televizija svakodnevno emituje dvadesetčetverosatni program. Pored Informativnog, u programskoj šemi Srpske televizije zastupljeni su i dokumentarni, kulturni, obrazovni, zabavni, kao i kontakt emisije, intervjui i drugi sadržaji značajni za zaštitu i očuvanje srpskog nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta, ali i programske emisije namijenjene pripadnicima svih naroda i nacionalnih zajednica u Crnoj Gori. Program Srpske televizije emituje se preko sva tri kablovska operatera i može se gledati na prostoru cijele Crne Gore. Sudeći prema reakcijama gledalaca Srpska televizija već je zauzela jedno od vodećih mjesta među domaćim emiterima televizijskog programa. Program Srpske televizije ima više od 20 posto učešća sopstvene

produkcije u ukupnom dnevnom programu i nju čine emisije Vijesti (do 5 minuta pet puta dnevno), Novosti (do 30 minuta dva puta dnevno) magazin Sedmica plus (do 30 minuta jednom nedjeljno), emisija „Na srpskom stanovištu“ (do 60 minuta jednom nedjeljno), kontakt emisija „Neskriveno“ (do 60 minuta jednom nedjeljno), emisija „Stavovi i dileme“ (do 60 minuta jednom nedjeljno), „Ogledalo“ (do 60 minuta jednom nedjeljno), „Sretanja“ (do 60 minuta jednom nedjeljno), „Pljevaljska scena“ (do 30 minuta jednom nedjeljno), kao i niz drugih emisija, specijala i vanrednih izdanja vezanih za najaktuelnije događaje u Crnoj Gori i regionu. Srpska televizija ima izuzetno razvijenu saradnju i razmjenjuje program sa RTV Vojvodine, RTS, TV Hram, TV Ras, Dunavskom medijskom mrežom, agencijom Sputnjik, i drugima.

Izdavačka djelatnost – Srpski nacionalni savjet ima izuzetno razvijenu saradnju sa Književnom zadrugom Srpskog narodnog vijeća, kao jednim od najproduktivnijih i najnagrađivanijih izdavača na srpskom govornom području. Izdanja Književne zadruge koja su ostvarena uz saradnju sa Srpskim nacionalnim savjetom, dobitnik je nagrada Podgoričkog sajma knjiga, Sajma knjiga u Beogradu, Sajma knjiga u Novom Sadu, Sajma knjiga u Andrićgradu i Trga od ćirilice u Herceg Novom. Pored ovih Književna zadruge je dobila nagrade „Marko Miljanov“, Jovan Dučić“, „Mihailo Lalić“, „Jelena Balšić“, „Petar Kočić“, „Dušan Kostić“, „Momo Kapor“, „Miodrag Ćupić“, Zlatno pero Rusije, Pečat varoši sremskokarlovačke, Brankovu nagradu, nagrade „Branko Ćopić“, nagrade „Nemanjin žig“ Udruženja književnika Crne Gore, dvije Vukove nagrade i druge brojne prestižne nagrade i priznanja za književnost i izdavaštvo. U toku protekle godine u saradnji sa Srpskim nacionalnim savjetom štampala je više od 50 novih naslova, tako da je već premašila cifru od 400 objavljenih djela i više od 250.000 knjiga. Zahvaljujući Srpskom nacionalnom savjetu u Podgorici je otvorena knjižara srpskih izdavača, gdje se mogu naći najznačajnija književna ostvarenja sa srpskog govornog područja. U knjižari su zastupljena izdanja Književne zadruge iz Podgorice, Srpske književne zadruge iz Beograda, Matice srpske iz Novog Sada, SPKD „Prosvjeta“ iz Republike Srpske, Globosina iz Beograda, Katene mundi iz Beograda. U protekloj godini objavljeni su, pored ostalih, naslovi: Dušan Kostić „Izabrane pjesme“, Dimitrije Bogdanović „Stare srpske biografije“, Predrag Vukić „Prilozi za istoriju Crne Gore“, Milutin Mićović „Luče u tami Crne Gore“, Milo Lompar „Njegoš i moderna“, Stojan Novaković „Istorija srpske književnosti“, Jovan Ćetković „Ujedinjenje Crne Gore i Srbije“, Đorđe Natošević „Zašto naš narod propada“, Dejan Tomić „Crnogorske srbobranke“, Dragan Radević „Kominternu“, Dejan Tomić „Apoeteoza Nj.V. kralju Petru prvom Karađorđeviću“, Grupa autora „Tako su govorili naši preci“, Dragan Jakovljević „Priče iz ogledala“, Milica Bakrač „Gospode nije nam hladno“, Duško Pevulja „Književna istorija i nacionalna filologija“, Gordana Jović Stojkovića „Zidanje sunca“, Miodrag Perunović „Putopis“, Lazar Biorac „Začeće vatre“, Ljiljana Bralović „Istinita bajka“, Ljiljana Habjanović Đurović „Mati Angelina“ (prevod na albanski), Slavomir Gvozdenović „U Temišvaru, Tumačenje pesme“, Dr Novak Ražnatović „Crna Gora i Berlinski kongres“, Momčilo Krajišnik „Jači od sile i sudbine“, Đorđe Brujić „Slike 82 pjesnika“, Miloš Kovačević „Srpski jezik i srpski jezici“, Miloš Čepić „Bunar“ Mileta Bulatović „Zabluda prkosa“, Savo Vuletić „Članci i rasprave“, Slobodan Milić „Traženje sveta“, Radinko Krulanović „Nijemi govornici“, Olivera Doklešić „Misli moje na besanost zovu“ Grupa autora „Do Hristove pobjede“, Blagoje Baković „Rukopis“, Janko Jelić „Drame“, Nešo Stanić „Zbirka primjera i pouka“, Nešo Stanić „Spoemnica sjeni podgoričkih Srba“, Duško Babić

„Njegošev nacionalizam“, Ivan Negrišorac „Njegoševski pokret otpora“, Petar Rmuš „Pjevam Moku“, Vojislav Karadžić „Otvoreni očiju“, Vasko Šćekić „Poezija Ljubavi i života“, Todor Živaljević „Knjiga zabluda i iluzija“, Ivan Grbović „Tamni vilajet“, Ranko Rajković „Ko vodi dnevnik“, Dejan Tomić „Apoteoza srpskim guslama“ (drugo izdanje), Dragan Rosandić „Korona Montenegrina.

Zbog brojnih slučajeva diskriminacije, Srpski nacionalni savjet, preko angažovanih advokatskih kancelarija tokom prošle godine kontinuirano je pružao besplatnu pravnu zaštitu i profesionalno zastupanje za građane srpske nacionalnosti u Crnoj Gori, čija su prava ugrožena. Pored pružanja pravne zaštite pojedincima, Srpski nacionalni savjet kroz pravnu pomoć pružao je i pravnu i pravno-tehničku pomoć nosiocima aktivnosti koje doprinose afirmaciji nacionalnih vrijednosti u Crnoj Gori. Pravnu zaštitu Srpski nacionalni savjet obavljao je kroz zastupanje i pružanje pravnih savjeta isključivo u slučaju povrede ljudskih prava i sloboda sa elementima diskriminacije.

Srpski nacionalni savjet je u pomoć Vlade Republike Srbije kupio, renovirao i opremio Srpsku kuću u Pljevljima u kojoj izuzetno uspješno funkcioniše više srpskih nacionalnih organizacija, čija je osnovna djelatnost zaštita i očuvanje srpskih nacionalnih, kulturnih, jezičkih vrijednosti srpskog naroda u Crnoj Gori. U prostorijama srpske kuće opremljena je i redakcija-dopisništvo Srpske radio-televizije iz ovog grada i opštine.

Nacionalni savjet Albanaca

Nacionalni savjet Albanaca je svjestan značaja koji albanski jezik ima za identitet Albanaca pogotovo u Crnoj Gori. Albanci su autohtoni narod u Crnoj Gori i albanski jezik nema sličnosti sa ostalim jezicima koji se upotrebu u Crnoj Gori. Albanski jezik je indoevropski jezik, koji sam predstavlja jednu granu ove porodice jezika. Zbog činjenice da ovaj jezik nije dio porodice slovenskih jezika, mora da se sačuva kako bi albanski narod u Crnoj Gori mogao da upotrijebli svoj jezik u školama, u administraciji i javnim institucijama.

U Crnoj Gori, nastava se izvodi i na albanskom jeziku u 12 osnovnih škola i u 5 srednjih škola. Ali u tim školama albanski jezik ne uče ostala ne-albanske djece. Da bi se međusobna komunikacija poboljšala, moraju se uključiti sve strane u cilju postizanja istog cilja.

Udžbenici iz predmeta kao što su istorija, geografija, muzička i likovna umjetnost su prevedeni sa crnogorskog jezika. Često se radi o lošim prevodima, a isto tako albanska djece ne uče o istoriji njihovog naroda, o njihovom porijeklu, o istaknutim ličnostima njihove kulture itd. što je neprihvatljivo. Savjet je u 2014.g. održao seminar na tu temu i preporuke sa seminara je prosljedio Ministarstvu prosvjete, ali iz Ministarstva nijesu reagovali.

Neprihvatljiva je i činjenica da Albanci u Crnoj Gori nemaju mogućnost da nastave visoko obrazovanje na albanskom jeziku te moraju da studiraju van Crne Gore da bi se školovali na

albanskom jeziku (u Albaniji, Kosovu) ili da nastave studije u Crnoj Gori na crnogorskom jeziku, što za Albance čini nov izazov.

Albanski savjet je u predhodne pet godine imalo niz aktivnosti koje su bile usmjerene na unapređenje položaja Albanaca na polju obrazovanja.

- Nacionalni savjet razdijelio je jedinstveni Bukvar - Abecedarij (Abetare) po školama, koji već osam godina zaredom, za Albance u Crnoj Gori donira Ministarstvo prosvjete, nauke, tehnologije i inovacije Republike Kosova.
- Savjet je informisao studente o upisnim rokovima i procedurama upisa na javnim univerzitetima Republike Albanije i Republike Kosovo. Kao i obično, izvršeno je anketiranje albanskih maturanata u Crnoj Gori, vezano za njihove preferencije koje imaju za cilj nastavak visokog školovanja, sa ciljem osiguranja određenih kvota da bi se nakon toga obratili dotičnim prosvjetnim institucijama. U 2020. i 2021. godinu anketiranje se vršilo online pomoću platforme posebno urađene na web-stranici Savjeta za maturante.
- Tokom 2021 god. održan je dvodnevni „Trening za mlade lidere“ gdje su se obučavali najmanje 30 učesnika.
- Nacionalni savjet se tokom 2021.godine obratio Skupštini Crne Gore za osnivanje sektora prevođenja sa crnogorskog na albanski jezik i obratno u sklopu Skupštine Crne Gore. Ova jedinica bi služila za prevođenje svih normativnih akata, zakona, izmjena i dopuna zakona, odluka, odredbi javnih institucija...
- Tokom 2020.godine NSA obilježavao je Dan učitelja - 7. Mart, gdje je u saradnji sa Centrom za kulturu - Ulcinj organizovao predstavu „Draga učiteljico“ koju je pripremio Omladinsko pozorište iz Tirane.
- Takođe je napravljen spisak potrebnih nastavnih sredstava koji je proslijeđen Zavodu za udžbenike i nastavna sredstva, a informacije su tražene od svake škole sa nastavom na albanskom jeziku.
- Savjet je tokom 2020.g. razdijelio knjige u školama gdje se nastava izvodi na albanskom jeziku koje je dobio kao donaciju sa strane Fondacije “Alsar” iz Albanije.

Još od 2015 godine u okviru NSA izlazio nedjeljnik “Koha javore”, jedini list na albanskom jeziku u Crnoj Gori koji se finansira od strane Skupštine Crne Gore. Tokom 2021. godine nedjeljnik je redovno izlazio, dakle objavljen je 49. broj „Koha javore“ (944-993)

NSA je redovno preko svoje web-stranice www.knsh.me i socijalnih mreža informisala javnost o glavnim aktivnostima Savjeta.

Savjet nije zadovoljan programskom i uređivačkom politikom RTCG- a, smatrajući da nije posvećeno dovoljno vremena promociji kulture, tradicije, običaja, spomenika kulture i drugih sadržaja vezanih za Albance u Crnoj Gori. Obzirom da se Javni servis finansira iz Budžeta Crne Gore, svi narodi imaju pravo na srazmjernu zastupljenost. U Crnoj Gori, Albanci se na albanskom jeziku informišu pomoću privatnim televizijama kao što su RTV Teuta u Ulcinju i TV Boin u Tuzima.

Tokom 2021. godine Nacionalni savjet je realizovao razne kulturne aktivnosti: promociju knjiga albanskog autora Ridvan Dibra koja se održala u Plavu 28.06.2021., izdavanje monografije „Albanski medicinski radnici u Crnoj Gori“ koju je pripremio dr Gani Karamanaga.

Nacionalni savjet zajedno sa udruženjima, nevladinim sektorom i dr., organizovao je i podržavao razne aktivnosti: promocija knjige „Hana“ autora Asllan Bisha, „Çinari i moçëm“ autora Gani Karamanaga, izdavanje književnih i naučnih djela (Nikollë Berishaj - “Gjurmë që (nuk) heshten”, Ismail Doda - „Balada popullore të Shqiptarëve në Malin e Zi (Përmbledhje, Vëllimi I)“ Ruzhdi Dervishi - “Shërbimi hotelierik”), izdavanje školskog časopisa „Shkëndijat“ Osnovne škole „Bedri Elezaga“ – Ulcinj, realizaciju naučne konferencije „Shqiptarët në Malin e Zi gjatë tri dekadave të fundit (1990-2020)“ koju je organizovalo Udruženje „Art Club“, dao je finansijsku podršku za realizaciju tradicionalne kulturne aktivnosti “Ora e Maleve” u Rožaje, u saradnji sa NVO “Maja e Karafilit” realizovana je tradicionalna kulturna manifestacija u Vusanje - Gusinje.

Povodom 28 novembra – Dana zastave, Savjet je podržao okrugli sto na temu „Kulturno nasleđe Malesije, očuvanje i razvoj folklor“ održan u Tuzi, održao je izložbu sa arhivskim dokumentima istaknute ličnosti „Hasan Prishtina“.

Nacionalni savjet je povodom 28 Novembar - Dana Zastave održao kulturnu manifestaciju, koncert u Ulcinju a najbitnija aktivnost za 2021.god. za Nacionalni savjet Albanaca je bila otvaranje knjižare „Ulqini“ u Ulcinju, jedina u Crnoj Gori sa knjigama na albanskom jeziku, realizovana uz finansijsku pomoć Republike Albanije.

Tokom 2020. godine Nacionalni savjet zajedno sa udruženjima, nevladinim sektorom i dr., organizovao je i podržavao razne aktivnosti:

- promociju knjige autora Bashmira Xhemaja sa Kosova “Një shqiptar në CIA”;
- izdavanje književnih i naučnih djela (Asllan Bisha – „Hana“, Ali Gjeçbritaj - “Shkolla në Krajë 1929-2019”, Qani Osmani - “Identiteti përballë nënshtrimit”, Hajrullah Hajdari - “Pronat dy-palëshe në të dyja anët e kufirit Shqipëri-Mali i Zi”, Gazmend Çitaku - „Udhëtim nëpër kështjellat ilire“, izdavanje časopisa „Buzuku“;
- očuvanje kulturnog nasljeđa (podržao je učešće udruženje „Globus Art“ na sajmu);
- realizaciju projekta „Kultura i identitet“ NVO-a ALB Progres;
- realizaciju naučne konferencije i drugih aktivnosti povodom 60-godišnjice rođenja pisca Basri Çapriqi koju je organizovalo Udruženje „Art Club“;
- realizaciju tradicionalne kulturne aktivnosti “Karnevali Koret” u Malesiji;

Hrvatski nacionalni savjet u Crnoj Gori

Hrvatski narod je upisan u Ustav Crne Gore, hrvatski jezik je u službenoj upotrebi, a lični dokumenti mogu se izdavati i na hrvatskom jeziku. Pitanje koje je vrlo bitno za Savjet je status i položaj manjinskih nacionalnih vijeća i naroda, te posebno, jer više Hrvatska zajednica nema zastupnika u Skupštini Crne Gore, izmjene izbornog zakonodavstva, u pogledu odredbi cenzusa, registracije i podrške manjinskim strankama i listama, kako bi se ubuduće izbjegla situacija nalik ovoj na proteklim izborima da hrvatski narod više nema predstavnika u Skupštini Crne Gore.

Predstavnici Savjeta su članovi sljedećih tijela i radnih grupa u Crnoj Gori koje se tiču manjinskog zakonodavstva i praćenja njegove implementacije: za Strategiju za manjine, za praćenje preporuka iz Okvirnom konvencije i Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, Upravnog odbora Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore, Upravnog odbora Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, Komisije za programske sadržaje na albanskom jeziku i jezicima drugih pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, Radne grupe za izradu analize i prijedloga programa za obrazovanje na jeziku pripadnika hrvatske manjine u Crnoj Gori, koju je formiralo Ministarstvo prosvjete Crne Gore, odnosno Direktorat nadležan za obrazovanje pripadnika manjinskih naroda, a k tomu i Savjeta za saradnju sa iseljenicima Uprave za dijasporu Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore i Savjeta za Hrvate izvan RH.

Kontinuirano se u saradnji s Upravom za kadrove, s kojom je potpisan memorandum, a što je sadržano i u Strategiji za manjine, radi na povećanju broja pripadnika manjinskih naroda (u ovom slučaju hrvatskoga) zastupljenih u javnoj i državnoj upravi, pravosudnim tijelima.

Savjet smatra da da bi predstavnici manjinskih naroda u upravnim odborima relevantnih institucija (Fond, CEKUM, RTCG, javne ustanove), trebali imati bitniju ulogu u smislu odlučivanja o tome koji su projekti za određenu manjinsku zajednicu bitni.

U Crnoj Gori djeluje veći broj hrvatskih nevladinih udruga, tačnije njih 11, od kojih se izdvaja Hrvatska krovna zajednica „Dux Croatorum“, koja je ujedno i vlasnik i osnivač prvog elektronskog medija u Crnoj Gori- Radija Dux. Hrvatsko građansko društvo Crne Gore- Kotor djeluje već petnaestak godina i ono je, između ostalih mnogobrojnih aktivnosti, i osnivač hrvatskog štampanog medija „Hrvatskoga glasnika“ i Mandolinskoga orkestra, „Tripo Tomas“. Treba spomenuti i HKUD „Tomislav“, i „Stadjuni od kulture“ u sklopu kojega djeluju Dječja klapa i klapa. U Baru djeluje HKD „Sveti Jeronim“, a u Podgorici je osnovana „Zajednica Hrvata i prijatelja Crne Gore“. U Herceg Novome djeluje „Zaljev hrvatskih svetaca“, u Tivtu „Gjurgjevo Brdo“, a osnovan je i ogranak Matice hrvatske u Boki. Tu je i NVO Boka kotorska, koja izdaje svoj glasnik. Aktivno djeluje i Amaterska kazališna sekcija HNV-a, koja aktivno priprema predstave, je učesnik brojnih programa, seminara, zoom radionica, kao i klapa Jadran koja je pod okriljem Vijeća.

U opštini Kotor, hrvatska manjina čini značajni dio stanovništva, te lokalna samouprava uglavnom sarađuje sa nevladinim organizacijama koje promovišu hrvatski jezik i kulturu, kao što je NVO „Hrvatsko građansko društvo“, sa kojima je opština u toku prethodne godine realizovala projekat „Očuvanje jezika hrvatske nacionalne manjine - Časopis Hrvatski glasnik“. Projekat je finansiran od strane Savjeta Evrope, kroz program Promocija ljudskih prava i zaštita manjina u jugoistočnoj Evropi, a u Kotoru je održano ukupno 5 promocija navedenog projekta.

Osim toga, Opština Kotor je putem Konkursa za NVO u više navrata finansirala projekte navedenog društva, a posljednji projekat koji je na ovaj način finansiran je „Djeca za jubilej“. Projekat je odobren na osnovu prioritete oblasti Kreiranje mogućnosti mladima da sami stvaraju kulturne sadržaje (organizuju književne ili poetske večeri, pokrenu časopis, sami naprave scenarije i da sami budu autori predstava, i sl.), sa akcentom na inovativni aspekt projekata (a što je predviđeno Programom razvoja kulture Opštine Kotor).“

U opštini Tivat lokalna samouprava preduzima aktivnosti u cilju zaštite albanskog, hrvatskog i bosanskog jezika i kulture na sledeće načine: Hrvatskoj nacionalnoj manjini se daje podrška kroz različite vidove finansijske pomoći kroz ustupanje prostora. Odnosi se na ustupanje na petogodišnji period Doma kulture „ Josip Marković“ u Donjoj Lastvi Hrvatskoj krovnoj zajednici „ Dux Croatorum“, (koji je izvorno sagrađen kao Hrvatska čitaonica), u sklopu kojega i Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore ima svoje prostorije, a gdje se nalazi i Hrvatska knjižnica „ Ljudevit Gaj“ i gdje djeluje i Kazališna sekcija u okviru HNV-a. Dom dnevno koristi i do stotinu korisnika, s obzirom da u njemu vježbaju i brojne sportske i druge sekcije, a o Domu hrvatska zajednica brine u maniri domaćina, vodeći računa o tomu da svi režijski troškovi budu plaćeni, a opravci učinjeni na vrijeme, o čemu se izvještaji podnose kvartalno opštinskim nadležnim službama.

Činjenica je da je latinica jedno od službenih pisama u Crnoj Gori, da je hrvatski narod i hrvatski jezik upisan u Ustav Crne Gore (preambula) i da je hrvatski jezik jedan od jezika u službenoj uporabi u Crnoj Gori, na kojemu pripadnici hrvatskoga naroda imaju zakonsko pravo da im se izdaju osobni dokumenti, pravo koje koriste, kao i mogućnost izdavanja svjedodžbi na latinici. Ipak, Savjet izražava žaljenje što je u komunikaciji s organima vlasti na lokalnom ili državnom nivou znalo biti suptilnih ili manje suptilnih pokušaja obeshrabrivanja u korištenju hrvatskoga jezika u službenim prepiskama jer bi to „ zahtijevalo prijevod na crnogorski jezik , što komplikuje i usporava procedure te oduzima i vremena i truda službenicima koji to moraju napraviti".

Iako to nije obaveza Crne Gore po Povelji i Konvenciji, postoji potreba za javnim bilježnikom, odnosno notarom ili sudskim tumačem i za hrvatski jezik u skladu sa zakonom odredbama u tom pogledu, a i stoga što takav institut postoji u Republici Hrvatskoj za srpski i crnogorski jezik, pa bi se radilo o reciprocitetu. Međutim, zakonska odredba da je hrvatski jezik jezik u službenoj upotrebi u Crnoj Gori, a i činjenica da pripadnici hrvatskog naroda u Crnoj Gori, razumiju i koriste crnogorski i ostale regionalne jezike u službenoj upotrebi, obesmišljava zahtjeve za tumačem. U tu je svrhu raspisan javni poziv nekoliko puta od strane nadležnih organa, ali još uvijek nije popunjeno to mjesto.

Takođe, u više je navrata predlagano od strane NVO sektora da bi na izborima, posebno lokalnim, trebalo štampati i glasačke listiće na latinici i na hrvatskom jeziku. Činjenica jesta da kriterijum razumljivosti jezika umnogome pomaže pripadnicima hrvatskoga naroda u korištenju hrvatskoga jezika u određenim privatnim i javnim sferama i situacijama u odnosu na pripadnike romske ili albanske populacije (pripadnici hrvatskoga naroda ne moraju imati tumača za svoj jezik prilikom obraćanja u parlamentu, bilo državnom ili lokalnom, te u sudskim procesima ili prilikom izricanja prava u prekršajnim i kaznenim postupcima, kao ni u privatnoj sferi kod doktora ili slično, što uveliko i državi olakšava proceduru i umanjuje troškove), ali taj isti kriterijum razumljivosti umnogome odmaže kad je posrijedi isticanje i naglašavanje osjećaja pripadnosti hrvatskom narodu i hrvatskom jeziku i u isticanju posebnosti hrvatskoga jezika kao dijela nacionalnog i kulturnoga identiteta pripadnika hrvatskoga naroda u Crnoj Gori, pa se na taj način pospješuje proces asimilacije i autoasimilacije Hrvata u Crnoj Gori , kojih je izjašnjenih ionako tek 0,97 posto od ukupnoga broja stanovništva Crne Gore, a izjašnjenih govornika hrvatskoga još i manje- tek 0,47 posto, jer ne prepoznaju svoj materinski jezik kao bitnu odrednicu posebnosti hrvatskoga

naroda i identiteta hrvatskoga naroda. Hrvatski jezik je za pripadnike hrvatskoga naroda pitanje nacionalnoga i kulturnoga identiteta i posebnosti i vrlo bitno „oruđe“ u borbi protiv asimilacije te stoga Savjet pozdravlja napore crnogorskih vlasti u pogledu njegove zaštite kao jezika sredine po Povelji o regionalnim i manjinskim jezicima .

Udžbenika na hrvatskom jeziku nema, bilo za redovnu nastavu, bilo za fakultativnu nastavu. Savjet smatra da se u okviru redovne nastave C/S/H/ B jezika ne posvećuje dovoljno nastavnih sadržaja iz lingvistike, a prije svega književnosti sa hrvatskoga govornog područja. U saradnji sa MZORH i lokalnom zajednicom stvorene su pretpostavke za mogućnost da djeca u sklopu dopunskih, odnosno dodatnih aktivnosti u školi pohađaju triput nedjeljno po jedan sat Nastavu hrvatskoga jezika i kulture, koja je vezana za sadržaje iz matične države. Dopunska škola hrvatskoga jezika - nastava hrvatskoga jezika i kulture u Crnoj Gori je dopunska škola hrvatskoga jezika u Crnoj Gori koja nije uključena u redovnu nastavu u osnovnim i srednjim školama (gimnazijama) u Crnoj Gori, već je dopunska fakultativna nastava, koja nije namijenjena samo pripadnicima hrvatskoga naroda, već je bilo i polaznika drugih nacionalnosti. Nastavnika, koji je zaposlen na mandat od četiri godine, finansira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Za nastavu je osiguran, odnosno besplatno ustupljen prostor u osnovnim školama u Tivtu i Kotoru (ili je to barem ovih 16 godina koliko Nastava djeluje bio slučaj), tehnička sredstva i pomagala za izvođenje nastave u dvjema učionicama u osnovnim školama u Tivtu i Kotoru, dok su nastavna sredstva i materijali iz RH, odnosno osmišljava ih nastavnik hrvatske nastave, sa sadržajem vezanim za hrvatski jezik, književnost, istoriju, kulturu, tradiciju, umjetnost, sport itd, a obuhvataa i terensku nastavu u RH u ovisnosti od toga koja se regija ili županija RH proučava te godine. Što se tiče finansiranja zimske i ljetnje škole, odnosno terenske nastave učenika Dopunske škole hrvatskoga jezika, one dosad nisu bile finansirane direktno od strane crnogorskih vlasti, nego preko projekata i iz sredstava hrvatske zajednice u Crnoj Gori, koji se moraju opravdati, i putem sponzorstava.

Vezano za otvoreni nastavni sadržaj u redovnoj nastavi u osnovnim i srednjim općim školama u Crnoj Gori koji se tiče jezika i kultura manjinskog hrvatskog naroda u saradnji s Ministarstvom prosvjete formirana radna grupa, a dva udžbenika koja bi mogla poslužiti kao priručna literatura su spremni. Riječ je o Radnoj grupi za izradu analize i prijedloga programa za obrazovanje na jeziku pripadnika hrvatske manjine u Crnoj Gori, koju je formiralo Ministarstvo prosvjete Crne Gore, odnosno Direktorat nadležan za obrazovanje pripadnika manjinskih naroda. U sklopu te radne grupe su predložene i izmjene kurikulumuma, odnosno Plana i programa, kako bi se sadržaji iz istorije, jezika, kulture i tradicije pripadnika hrvatskoga naroda u Crnoj Gori unijeli u opšti kurikulum, odnosno Plan i program, a više sadržaja (20 posto od ukupnog gradiva u osnovnim školama) da bi se moglo još posebno uključiti određene udžbenike i sadržaje u Plan i program u lokalnim sredinama gdje živi znatni broj pripadnika hrvatskoga naroda (Tivat i Kotor), ali i u obrazovanje vodiča i turističkih poslenika i akreditirati u Zavodu za školstvo Crne Gore. Riječ je o implementiranju određenih sadržaja hrvatske kulturne baštine Boke Kotorske i drugih karakterističnih područja Crne Gore gdje su stvarali Hrvati u Crnoj Gori i iz Crne Gore.

Također, u cilju razvoja i promocije multikulturalnosti i tolerancije, neophodno je u osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje vratiti Građansko vaspitanje, predmetne vezano za etiku i predmete vezane za EU i humanitarno pravo. Posebno zato što udžbenici već postoje od ranije.

S obzirom da trenutno iz tehničkih, finansijskih i logističko- kapacitetskih razloga ne postoji mogućnost osnivanja Katedre ili Lektorata za hrvatski jezik i književnost, a time svakako niti studijskih programa za hrvatski jezik i književnost ili na hrvatskome jeziku u Crnoj Gori, trebalo bi pokušati u narednom razdoblju ispitati mogućnosti osnivanja na fakultetima u Crnoj Gori, odnosno Filološkom fakultetu u Nikšiću, kao i sprovesti studiju održivosti.

U pogledu studija i studenata, svakako je preporuka da se treba sistemski riješiti pitanje stipendiranja studenata koji pohađaju studije deficitarnih struka od koristi hrvatskoj manjinskoj zajednici – istorija umjetnosti, arhivistike, arheologije, istorije, novinarstva, hrvatskog jezika i književnosti, lingvistike i ostalih srodnih humanističkih disciplina.

U skladu sa memorandumu potpisanim sa Policijskom akademijom u Danilovgradu, određenom broju pripadnika hrvatskoga naroda u Crnoj Gori omogućen je upis na Akademiju temeljem afirmativne akcije. Hrvatska zajednica stipendira 20 učenika i studenata koji se školuju u Republici Hrvatskoj i u Crnoj Gori, od toga Vijeće šest.

Bitna stavka u prilog učenja jezika, književnosti i kulture na maternjem jeziku jeste projekat digitalizacije pjesništva Hrvata Boke, autorice članice HNV-a Dijane Milošević, prof., u sklopu koje je izdat DVD/CD koji će biti predstavljen i u nekoliko gradova u RH i Boki, kao i prezentacija izdavačke djelatnosti hrvatske zajednice, što je i dosad bio slučaj.

U prostorijama Doma kulture u Donjoj Lastvi smještena je Hrvatska knjižnica „Ljudevit Gaj“, koja broji preko 6000 naslova, od kojih je njih tek polovina vezana za hrvatski jezik i književnost, dok su ostali naslovi iz redova svih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori.

Treba, nadalje svakako podstaći razmjenu učenika, studenata i stručnjaka u području obrazovanja. U tom svjetlu, HNV nastoji uvijek dobiti korisne savjete vezano uz stručnu literaturu, kao i donacije knjiga za Hrvatsku knjižnicu „Ljudevit Gaj“ u Donjoj Lastvi od strane relevantnih institucija iz RH i CG.

NVO Hrvatsko Građansko Društvo Crne Gore iz Kotora od 2003. godine izdaje časopis Hrvatski Glasnik, koji izlazi mjesečno u tiražu od 800 primjeraka. Do sada je štampano 135 brojeva. Časopis se finansira jednim dijelom kroz projekte kod Fonda za ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava, a drugim, većim dijelom, prodajom i donacijama.

Hrvatskim Glasnikom se obrađuje način življenja, običaji i kultura građana Boke Kotorske i ostalih područja u Crnoj Gori na kojima žive Hrvati. Kvalitet ovog lista je u tome što nije politički obojen, što objektivno prezentuje aktuelna događanja iz kulture, prosvjete, sporta i prati značajne događaje u Crnoj Gori i Hrvatskoj. U njemu se promoviraju bogato kulturno nasljeđe i prezentuju kulturno-istorijske posebnosti Hrvata u Crnoj Gori. Članci i prilozi su originalni, napisani od strane

saradnika, dopisnika iz Boke Kotorske, Crne Gore i okruženja. Tekstovi se lektorišu na književni hrvatski jezik, u cilju očuvanja jezičkog identiteta, a jedan broj serijala je pisan na lokalnom, bokeljskom dijalektu.

Radio Dux ima nacionalnu koncesiju, probleme s modernizacijom opreme (koja nije jeftina) i rentabilnošću, što je razumljivo jer je prepoznat kao radio hrvatske manjinske zajednice u Crnoj Gori, pa je kao takav manje interesantan ostalim lokalnim, odnosno nacionalnim poduzećima i brendovima, odnosno nije komercijalno atraktivan. Za redovno funkcionisanje treba cca. 50000 eura na godišnjem nivou, a od kojih se veći dio sredstava dobijenih na javnim konkursima (22 000 eura) vrati u budžet na ime naknada PAM-u za autorska prava, Agenciji za elektronske medije, Radiodifuznom centru, na plate, poreze i doprinose itd. Program se emituje 24 sata. Hrvatski glasnik ima Uređivački odbor, urednicu, lektoricu i saradnike, stalne ili povremene, koji pišu pro bono.

Iz područja medija, od izuzetne je važnosti za hrvatsku zajednicu i pitanje finansiranja i održivosti medija na hrvatskome jeziku u Crnoj Gori. Institucionaliziranje pitanja opstanka i kontinuiteta medija na hrvatskome jeziku te njihovo sistemsko finansiranje je pitanje od izuzetne važnosti za HNV. Dosad nije pokrenuta procedura za trajno rješavanje pitanja stalnog izvora finansiranja za jedini radio hrvatske manjine u Crnoj Gori- Radio Dux i za jedino štampano glasilo Hrvata u Crnoj Gori – Hrvatskoga glasnika, već se isključivo finansiraju donacijama i reklamama (Glasnik) i apliciranjem projekata na javnim konkursima (oba medija).

S obzirom na to da je hrvatski jezik jedan od jezika u službenoj upotrebi u Crnoj Gori, a i da je po kriteriju razumljivosti u određenim područjima izjednačen sa srpskim, crnogorskim i bosanskim jezikom, što ima za posljedicu i činjenicu da medij, odnosno Javni servis prije svega, uzimajući u obzir i finansijsko- tehničke mogućnosti, nema zasad kapaciteta za osnivanje redakcije na hrvatskom jeziku, odnosno proizvodnju posebnih emisija na hrvatskome jeziku. Na Javnom servisu, odnosno Televiziji Crne Gore, se emituje polusatna nedjeljna emisija „Mostovi“ koja pokriva sadržaje iz stvaralaštva svih manjinskih naroda u Crnoj Gori. Bitno je napomenuti da u kreiranju sadržaja emisije ne učestvuju novinari koji su pripadnici hrvatskoga naroda ili govore hrvatskim jezikom jer sistematizacijom radnih mjesta na RTCG-u još uvijek nije predviđeno da se i novinar iz redova hrvatskoga naroda zaposli na javnom servisu. Informativnih emisija na hrvatskome jeziku na javnome servisu, RTCG-u, zasad nema, ali se svakako izvještava o sadržajima u informativnim emisijama javnog servisa o novostima i aktualnostima iz hrvatske zajednice, krajnje objektivno i profesionalno. Na Radiju Crne Gore emituje se emisija „Mozaik“, urednika Mirsada Rastodera, koja objavljuje sadržaje po istom konceptu kao emisija Mostovi Televizije Crne Gore te emisija „Spona“ urednika Žarka Božovića.

Pripadnici hrvatskog naroda, uprkos povremenim slučajevima provokacija na nacionalnoj osnovi od strane pojedinaca, generalno ne osjećaju da su diskriminirani po pitanju nacionalne pripadnosti u privatnoj sferi, odnosno prilikom izjašnjavanja nacionalne pripadnosti i slobodnog prakticiranja svoje nacionalne, vjerske i kulturne tradicije, etničkog ili jezičnog identiteta u

privatnoj sferi kao ni u pogledu prava na slobodu mirnog okupljanja, udruživanja, izražavanja slobode misli i uvjerenja.

Kako bi se mladi zadržali ovdje, a i u duhu razumijevanja, tolerancije i u skladu s principima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama, osim kulturnih projekata, odnosno kulturne razmjene, Savjet nastojimo što više posredovati prilikom prekogranične saradnje primorskih opština RH i Crne Gore kako bi se putem zajedničkih prekograničnih projekata i dalje razvijala ekonomska i prekogranična saradnja koja bi umnogome pomogla da pripadnici hrvatske zajednice ne napuštaju kraj u kojem su autohtono stanovništvo. (IPA PROJEKTI).

Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori

Bošnjačko vijeće tradicionalno obilježava 21. mart Međunarodni materneg jezika organizovanjem prigodnih manifestacija, seminara, edukativnih okruglih stolova i sl.

U Izvještajnom periodu Vijeće je studentima dodjeljivalo stipendije i na taj način pomagalo mladim ljudima koji se obrazuju na fakultetima za bosanski jezik i književnost van granica Crne Gore, jer u Crnoj Gori nema takve katedre. Predstavnik Bošnjačkog vijeća aktivno učestvovao u radu Radne grupe čiji je zadatak bio izrada Strategije manjinske politike. Jedan od prijedloga je bio otvaranje katedre za bosanski jezik na fakultetu u Nikšiću, ili, ako prva mogućnost nije izvodljiva, uvođenje bosanskog jezika kao posebnog ili izbornog predmeta. Prijedlozi su ušli u početni nacrt Strategije, ali se nijesu našli u Strategiji koju je usvojila Vlada Crne Gore.

Vijeće ima svoju web stranicu koja je dostupna svima, a informacije se ažuriraju blagovremeno. Pored web stranice Vijeće je prisutno i na društvenim mrežama koje imaju tendenciju da u skorijoj budućnosti zamjene tradicionalne medije.

U toku 2019.godine Vijeće je u saradnji sa Zavodom za zapošljavanje Crne Gore ušlo u realizaciju projekta „Novinari bez granica“. Projektom je obuhvaćeno šest OSI osoba koje su stekle praktična znanja iz oblasti novinarstva i profesionalne fotografije. Na kraju projekta dva polaznika obuke su zasnovala radni odnos u Vijeću. Njihov posao je da za portal bosnjak.me pišu o aktuelnim temama koje se odnose ne samo na Bošnjake već i na pripadnike ostalih naroda. Bošnjačko vijeće se nada se da će edukacijom određenog broja novinara doprinjeti boljoj informisanosti pripadnika bošnjačkog naroda.

Bošnjačko vijeće je u izvještajnom periodu organizovalo promocije knjiga, izložbe slika, večeri poezije, koncerte tradicionalne muzike, obilježavanje nacionalnih praznika i datuma značajnih za Bošnjake itd.

U izvještajnom periodu su realizovane sledeće aktivnosti:

- Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori u saradnji sa Institutom Yunus Emre i Opštinom Rožaje je 20.marta 2019.godine organizovalo izložbu fotografija i projekciju dokumentarnog filma

„Od Balkana do Čanakkalea. Izložba fotografija i projekcija dokumentarnog filma je organizovana u čast godišnjice bitke kod Čanakkalea.

- Dana 04.04.2019.godine uručene nagrade najaktivnijim čitaocima Bošnjačke biblioteke. Raznolikost sadržaja i tematike privukla je blizu dvije stotine korisnika, a najaktivnijim su uručeni skromni pokloni uz zahvalnost i uvjerenje da se budi čitalačka svijest kod sve većeg broja ljubitelja pisane riječi.
- U prepunoj sali KIC-a Budo Tomović 07.11.2019.godine održana promocija VIII i IX toma Rječnika bosanskog jezika, autora prof.dr. Dževada Jahića u organizaciji Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori, pod pokroviteljstvom potpredsjednika Vlade Crne Gore gospodina Rafeta Husovića
- U organizaciji Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori održana promocija knjige „ Godine borbe za slobodu, čast i dostojanstvo“ autora Ramiza Salkića. Promocija je održana u sali narodne biblioteke u Rožajama 08.11.2019.godine.
- Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori potpisalo 22.02.2021. godine sporazum o saradnji sa predsjednikom Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“ prof. dr. Sanjinom Kodrićem. Sporazum između Bošnjačkog vijeća i temeljne institucije kulture Bošnjaka predviđa i saradnju i pružanje međusobne pomoći i podrške pri realiziranju različitih projekata, programa i aktivnosti u kojima zajednički učestvuju te međusobne pomoći i podrške u oblastima kulturnih, jezičkih, obrazovnih, naučnih i društvenih projekata, programa i aktivnosti.
- U organizaciji Bošnjačkog vijeća U Bijelom Polju 17.07.2021.godine održan Okrugli sto “Bošnjaci i aktuelni procesi u Crnoj Gori i regionu”,
- Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori 03.02.2022.godine organizovalo promociju knjige „Islamski epigrafski spomenici“ u sali opštine Tuzi. Povodom istoimene knjige koju je priredio arheolog, Burhan Čelebić, govorili su : prof . mr Sait Šabotić, prof.dr Nada Tomović, Enis ef.Burdžović i moderator Mirza Luboder.
- Povodom 21. februara, Međunarodnog dana maternjeg jezika, Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori priredilo je u Podgorici 19.02.2022.godine , promotivno-eduktivnu tribinu “JEZIČKA TRADICIJA BOŠNJAKA”, sa koje je ukazano na značaj poštovanja osnovnog ljudskog prava koje obezbjeđuje mogućnost da se u svim prilikama koristimo svojim maternjim jezikom i njegujemo jezičku kulturu naroda kome pripadamo , kao važan dio opšte kulture različitosti u Crnoj Gori.

- Bošnjačko vijeće u februaru 2022.godine izdalo knjigu „Pravo na ime“ autora Rifata Rastodera.
- Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori tradicionalno obilježava značajne datume za Bošnjake, i na taj način promovira historijske događaje od značaja za bošnjački narod i radi na zdravom jačanju nacionalne svijesti. U izvještajnom periodu obilježeni su sledeći bitni datumi i nacionalni praznici Bošnjaka :
- Bošnjačko vijeće 21.februara 2018.godine u Bijelom Polju povodom obilježavanja Međunarodnog dana maternjeg jezika organizovalo tribinu Bosanski jezik i Bošnjaci - društvena realnost i perspektive u Crnoj Gori”.
- Delegacija Bošnjačkog vijeća 27.februara 2018.godine je položila vijenac na spomen obilježju “Sat života” žrtvama otmice u Bijelom Polju, povodom 25 godišnjice od zločina u Štrpcima.
- Povodom dana Bošnjaka Crne Gore u toku marta 2018.godine organizovana manifestacija Dani kulture Bošnjaka u više gradova.
- Proslava 11.maja Dana zastave Bošnjaka. U okviru proslave 11.maj 2018.godine održana je svečana sjednica, a ispred sjedišta Vijeća u Rožajama je svečano podignuta bošnjačka zastava. U skoplu manifestacije je svečano otvorena prva Bošnjačka nacionalna biblioteka čiji je osnivač Vijeće.
- Posjeta Srebrenici. Vijeće organizovalo odlazak u Srebrenicu za četrdesetak ljudi 11.07.2018.godine . Predsjednik vijeća prisustvovao zvaničnom dijelu obilježavanja godišnjice genocida u Srebrenici.
- U organizaciji Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori 23.02.2019.godine , povodom Dana maternjeg jezika, u Petnjici je održan seminar za nastavnike i profesore , " Bosanski jezik u Crnoj Gori i okruženju- iskustva iz obrazovnih sistema".
- Delegacija Bošnjačkog vijeća 27.februara 2019. godine je položila vijenac na spomen obilježju “Sat života” žrtvama otmice u Bijelom Polju, povodom 25 godišnjice od zločina u Štrpcima.
- Povodom obilježavanja Dana zastave Bošnjaka , 11.maja, koji zauzima posebno mjesto u bošnjačkim blagdanima, Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori priredilo je svečanost za brojne goste i prijatelje Vijeća. Na velikom jarbolu svečano podignuta bošnjačka nacionalna zastava uz intoniranje „Ode radosti“. Poslije toga je upriličen iftr z sve prisutne. Svečanost održana 11.mja 2019.godine u Rožajama.
- Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori je 11.07.2019.godine organizovalo niz aktivnosti u znak obilježavanja 24 godine od genocida u Srebrenici. Delegacija Bošnjačkog vijeća je položila vijenac na Spomen obilježje na Pobrežju u Podgorici. U znak sjećanja na žrtve genocida u Srebrenici građanima je podijeljeno više stotina cvijetova Srebrenice.
- U Skoplju je 28.09.2019. godine u prisustvu najviših državnih zvaničnika, po prvi put u organizaciji BNV Sjeverne Makedonije obilježen Dan Bošnjaka, 28.septembar. Svečanosti su prisustvovali predstavnici bošnjačkog korpusa u regionu, kao i predstavnici Vlade

Republike Sjeverne Makedonije. Jedan od organizatora svečanosti je Ured za koordinaciju Bošnjačkih vijeća čiji je član Bošnjačko vijeće.

- Delegacija Bošnjačkog Vijeća u Crnoj Gori, položila je 20.11.2019. godine vijenac na spomen ploču koja se nalazi ispred gimnazije „Tanasije Pejatović“ u Pljevljima u kojoj je davne 1943. godine formirano Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka. 20. novembar predstavlja jedan od važnijih datuma nacionalnog kalendara svih Bošnjaka Sandžaka.
- Povodom Međunarodnog dana maternjeg jezika Vijeće je 22.02.2020.godine organizovalo tribinu „ Bosanski jezik – pitanje identiteta“. Predavač na tribini je bio uvaženi akademik prof.dr. Ferid Muhić
- Delegacija Bošnjačkog vijeća 27.februara 2020. godine je položila vijenac na spomen obilježju “Sat života” žrtvama otmice u Bijelom Polju, povodom godišnjice od zločina u Štrpcima.
- Povodom 11.maja Dana bošnjačke nacionalne zastave Bošnjačko vijeće je zakupilo bilborde u više gradova Crne Gore na kojima je bila istaknuta čestitka povodom 11. maja. Čestitka je istaknuta 11.05.202.godine.
- Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori pridružilo se u toku maja 2020.godine ramazanskoj akciji donirajući 200 iftara za porodice u socijalnoj potrebi. Na ovaj način je obilježen početak svetog mjeseca Ramazana.
- Delegacije Bošnjačkog vijeća u Crnoj Gori, položile su vijenac na spomen obilježju - obelisk “Sat života” u Bijelom Polju i na spomen obilježju na Pobrežju u Podgorici 27.02.2021.godine.
- Povodom 11. maja, dana Bošnjačke zastave na zgradi Vijeća su istaknute velike nacionalne zastave. Istim povodom uručene su i skromne nagrade za najaktivnije čitaoce Bošnjačke nacionalne biblioteke čiji je osnivač Vijeće. Zastave su istaknute 11.maja 2021.godine.
- Povodom Evropskog Dana sjećanja na žrtve genocida u Srebrenici i Dana sjećanja na civilne žrtve ratova vođenih na prostorima bivše Jugoslavije u periodu od 1991-2001.godine, Bošnjačko Vijeće u Crnoj Gori je 11.07.2021.godine organizovalo obilježavanje pod naslovom “Dušom za Srebrenicu” Program obilježavanja Dana sjećanja na žrtve Srebrenice počeo je poetsko-muzičkim recitalom "Dušom za Srebrenicu". Obilježavanju Dana sjećanja prisustvovali su osim predstavnika Bošnjačkog vijeća, ministar unutrašnjih poslova Sergej Sekulović, ambasadorka Turske u Crnoj Gori Songul Ozan, ambasador Palestine u Crnoj Gori Rabi Altanhuli, gradonačelnik Podgorice Ivan Vuković, predsjednik Skupštine grada Podgorice Đorđe Suhih, predstavnici političkih partija, nevladinog sektora i brojni građani.
- Povodom 21. februara, Međunarodnog dana maternjeg jezika, Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori priredilo je u Podgorici 19.02.2022.godine , promotivno-eduktivnu tribinu “JEZIČKA TRADICIJA BOŠNJAKA”, sa koje je ukazano na značaj poštovanja osnovnog ljudskog prava koje obezbjeđuje mogućnost da se u svim prilikama koristimo svojim maternjim jezikom

i njegujemo jezičku kulturu naroda kome pripadamo , kao važan dio opšte kulture različitosti u Crnoj Gori.

- Delegacija Bošnjačkog vijeća 27.februara 2022. godine je položila vijenac na spomen obilježju "Sat života" žrtvama otmice u Bijelom Polju, povodom godišnjice od zločina u Štrpcima.

Romski savjet

Romski savjet svake godine organizuje kampanju po naseljima prije upisa u vrtiće. Kampanja sadrži posjete naseljima u cilju podizanja svijesti o važnosti obrazovanja ali i informisanja institucijama da je potrebno romsku djecu upisivati u zavisnosti od mogućnosti u vrtiće koji nijesu u samom dijelu u kojem je romska populacija zbog spriječavanja segregacije. Kampanja sadrži lobiranje u medijima i inicijative ka resornim ministarstvima. Romski savjet ima za cilj da osnaži osnovno obrazovanje da bi učenici završnih razreda imali mogućnosti da nastave akademski život. Kontinuirani sastanci se vrše sa učenicima iz zajednice i smjernice za njihovo dalje obrazovanje uz razgovor sa roditeljima. Godišnje se održe dva sastanka sa četrdeset učenika.

Pokrenuta je inicijativa da se poveća broj bodova za prijem učenika u srednje obrazovanje ili vrati afirmativna akcija. Posljednjih godina primijećen je povećan broj učenika koji upisuju trogodišnje obrazovanje zbog manjeg broja bodova. Vršer se stalne konsultacije na redovnim sastancima sa srednjoškolicima koji žele da se uključe u aktivno učešće u zajednici .Svake godine se stimulacija srednjeg obrazovanja pospješuje kupovinom određenog broja kompleta stručnih knjiga u vrijednosti od 800,00 eura godišnje.

Problem je primijećen u povećanju djece koja su van obrazovnog Sistema. Kako su aktivnosti Savjeta iz prethodnih godina vezana sa funkcionalnim opismenjavanjem inicijative su i ove godine bile usmjeravane ka istom cilju. Romski savjet u saradnji sa Osnovnom školom Marko Miljanov i Centrom za stručno osposobljavanje, napravio je grupu od 15 učenika za Funkcionalno (elementarno) opismenjavanje za djecu koja do sada nikada nisu bila u obrazovno sistemu. Ova saradnja daje dobre rezultate za kasnije nastavak iste kada je romska zajednica u pitanju. Djeci je omogućeno da kroz ovaj program koji traje 3 mjeseca u septembru mogu da nastave obrazovanje u četvrtom razredu sa svojim vršnjacima što ih dodatno motiviše i vraća u obrazovni sistem. Djeca koja pohađaju nastavu su uglavnom ona koja su bili u migraciji kada su trebala da počnu školu i pohađaju časove, ali kroz ovaj program su dobili šansu da budu u obrazovnom sistemu. Romski savjet je istima obezbjedio sav materijal i pribor koji im je potreban, a obezbjedio im je i medijatora za lakšu komunikaciju sa učiteljicom i roditeljima istih. U posljednje tri godine odvajani su resursi za medijatore i pribor u iznosu od 1,500.00 eura na godišnjem nivou.

Emisija Romski Glas, radijska emisija na RCG, informativno zabavnog karatera, emitovala se svaki drugi ponedjeljak u 18.05 minuta u trajanju od 25 minuta. Emitovano je 24 emisija sa istim brojem repriza svake godine osim u toku 2021, kada je emisija prestala sa emitovanjem (u decembru 2021.) zbog neusaglašene pravne pozicije novinara koji je uređivao emisiju. Do sada nije potpisan ugovor za angažovanje druge osobe za rad na ovoj emisiji.

Savjet Muslimanskog naroda Crne Gore

Savjet je formiran sa ciljem da brine o kulturnom i istorijskom nasleđu crnogorskih Muslimana, te da baštini crnogorski jezik kao svoj, a Crnu Goru kao svoju matičnu državu.

Savjet unapređuje i štiti posebna prava Muslimanskog naroda Crne Gore, afirmiše njihov kulturni i nacionalni identitet, promovira i doprinosi multikulturnom i multietničkom karakteru Crne Gore, toleranciji, saradnji i razumijevanju na dobrobit svih građana Crne Gore.

Savjet Muslimanskog naroda Crne Gore je u period 2019-2021. godina, po principu afirmativne akcije i Memoranduma potpisanim sa Univerzitetom Crne Gore uspio da upiše četiri svoja studenta na dva fakulteta. Imajući u vidu činjenicu da ovaj Savjet baštini crnogorski jezik kao matični, intencija ovog Savjeta treba biti usmjerena prema obogaćivanju školskih kurikuluma koji moraju ukazati na postojanost ovog manje brojnog naroda u Crnoj Gori, čime će se ujedno stvoriti pretpostavke za zaštitu od očigledne asimilacije pripadnika ove manjinske zajednice, odnosno njihovo puno uvažavanje i prepoznatljivost. Savjet smatra da je od izuzetne važnosti uspostaviti i unaprijediti saradnja sa organom državne uprave nadležnim za poslova vaspitanja i obrazovanja i ostalim obrazovnim ustanovama kako bi se napravili pozitivni pomaci u navedenoj oblasti.

Djelotvorno učešće manjina u javnom i političkom životu jedna je od osnovnih intencija u međunarodnim standardima. Jedan od važnijih ciljeva Strategije manjinske politike definiše potrebu participacije pripadnika manjinskih naroda u upravljanju državom i društvom, jer je to važan preduslov prihvatanja Crne Gore kao sopstvene države. Politička-participativna prava su takođe važan segment zaštite identiteta i kulture, ali i neophodna pretpostavka za aktivno učešće manjinskih naroda u društvenom i političkom životu. Savjet ne raspolaže sa detaljnim informacijama po osnovu sprovedenih istraživanja vezano za zastupljenost pripadnika ovog manje brojnog naroda u javnoj administraciji ili javnom sektoru, a na osnovu internih istraživanja stav Savjeta je da u posmatranom periodu nije sveobuhvatno implementiran princip afirmativne akcije u pogledu pospješivanja zapošljavanja pripadnika manjinskih naroda ili drugih manjinskih nacionalnih zajednica, odnosno nije došlo do povećanja stepena participacije pripadnika Muslimana na rukovodećim pozicijama u javnoj upravi Crne Gore. Muslimani Crne Gore još uvijek nijesu organizovani kao politička partija i očigledno je da Savjeti nijesu prepoznati kao institucije sa kojima bi odgovarajući nadležni organi trebali ostvarivati permanentnu komunikaciju kako bi se po ovom osnovu mogla primijeniti pozitivno-pravna rješenja koja se tiču ravnopravnog zapošljavanja pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, shodno svojim stručnim zvanjima.

Kao što je poznato, set medijskih zakona (Zakon o medijima, Zakon o elektronskim medijima i Zakon o nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore) oblast informisanja reguliše u skladu sa Ustavom i na nivou standarda sadržanih u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama (UN, OSCE26, Savjet Evrope, EU). U okviru informisanja pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica putem štampanih medija u Crnoj Gori Savjet izdaje časopis "Glas Mrkojevića", dok se pripremaju određene aktivnosti u cilju

izdavanja časopisa "Revija Muslimana Crne Gore". Kada je riječ o programu posvećenom informisanju manjinskih naroda u Crnoj Gori, njihovoj kulturi, tradiciji i istoriji, planirani programski sadržaji, u okviru Programa za manjine, nijesu obuhvatili sadržaje koji govore o prepoznatljivosti ovog manje brojnog naroda Crne Gore, ali je preko drugih informativnih emisija emitovan kratak sadržaj o proslavi Nacionalnog dana Muslimana Crne Gore.

U cilju informisanja javnosti Savjeta svoje aktivnosti redovno ažuriraju na svojoj web stranici: <http://www.savjetmuslimanacg.me/>.

U cilju veće javne zastupljenosti i informisanosti Savjet cijeni da je potrebno sagledati mogućnost sistemskog finansiranja medija Muslimanske zajednice u Crnoj Gori (Radio Stanica), kao i mogućnosti dugoročnog zakupa od strane Muslimanske zajednice.

Savjet je u periodu od početka 2019. do kraja 2021. godine, u okviru raspoloživih sredstava i Statutom definisanim nadležnostima pomogao realizaciju brojnih projekta u oblasti očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta ovog manjinskog naroda, među kojima se sljedeći izdvajaju:

Kulturne manifestacije: u Rožajama je otvorena kolektivna izložba slika Darmina Ganića pod nazivom "Likovna kolonija Muslimana u prirodi"; Savjet je izdavač Monografije istaknutih crnogorskih slikara iz redova Muslimana kao što je Ismet Hadžić; u organizaciji Uprave za dijasporu i opštine Bar, u Dvorcu kralja Nikole održana je manifestacija „Dani dijasporo-iseljenika“; 20.juna obilježava se Nacionalni dan Muslimana Crne Gore pa se ovim povodom održavaju svečane sjednice na kojima se kratko predstavljaju rezultati rada Savjeta i dodjeljuju zahvalnice istaknutim pojedincima koji su dali značajan doprinos za očuvanje nacionalnog, kulturnog i istorijskog identiteta Muslimana Crne Gore;

Unapređenje, zaštita i očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta Muslimanskog naroda Crne Gore: U navedenom periodu održani su okrugli stolovi i tribine na temu: „Muslimani u NOB-u“- Bijelo Polje; „Različitosti koja nas obogaćuju“ - Ulcinj; „Investicioni potencijali i biznis zone Crne Gore“ - Bar; "Poštovanje prava i polažaj manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori" u organizaciji NVO Centar za monitoring i istraživanje; „Ujedinjeni u različitostima,, tribina na temu "Osobenosti jezika i književnog stvaralaštva Muslimana u Crnoj Gori" (Kemal Musić koji je govorio o književnom stvaralaštvu Muslimana u CG, uz profesora književnosti Radomana Čečovića i direktora Narodne biblioteke u Bijelom Polju – Edina Smailovića). Takođe, Savjet je pokrovitelj po osnovu izdavaštva vezano za časopis „Glas Mrkojevića“; publikacija knjige Zvezdana Folića "Istorija Muslimana CG", knjige Senada Karađuzovića "Metak od trešnjine koštice"; prevod sa njemačkog jezika knjige pod nazivom „Ahmed Džavid paša o Albaniji i Crnoj Gori“ i sl.

Savjet je potpisao Memorandum o saradnji sa Centrom za monitoring i istraživanje - CEMI čija je svrha stvaranje osnova na kojima će NVO razmjenjivati informacije i zajednički raditi na unaprijeđenju manjinskih prava i drugih manjinskih zajednica u Crnoj Gori zajedno sa Savjetom Muslimanskog naroda Crne Gore.

Savjet u cilju kreiranja svojih programskih aktivnosti i praćenja realizacije istih redovno održava sjednice organa na kojima se donose brojne odluke i smjernice u pogledu ostvarivanja statutarnih ciljeva. U tom kontekstu Savjet opredjeljuje značajna sredstva za realizaciju projekata koji su od značaja za afirmaciju kulturnog identiteta Muslimana Crne Gore među kojima izdvajamo sljedeće: Bihorsko kulturno ljeto u Petnjici; sufinansirane su večeri Ibrahima Hadzića i večere sevdaha Sretena Vujovića, Braha Adrovića, Kane Šabotić i drugo. U pogledu ostvarivanja programskih ciljeva Savjeta intenzivno surađuje sa predstavnicima resornog Ministarstva kao i sa međunarodnim organizacijama i institucijama koje organizuju određene tematske sastanke te sa predstavnicima Islamske zajednice.

Savjet aktivno participira na svim važnim događajima, te podnosi određene inicijative u cilju zaštite od asimilacije ovog manje brojnog naroda a sve u cilju očuvanja multietničnosti i multikulturalnosti crnogorskog društva.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u periodu od prošlog izvještaja do ovog u velikoj mjeri nastavio da kroz svoje programe intenzivno njeguje multikulturalizam, promovira i razvija kulturno stvaralaštvo manjinskih naroda na njihovom maternjem jeziku i na taj način ukazao na osobenosti kulturne tradicije. Jedna od osnovnih djelatnosti Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore je očuvanje, razvoj i izražavanje kulture manjinskih naroda u Crnoj Gori, podsticanje duha tolerancije, međukulturnog dijaloga i uzajamnog poštovanja. Upoznavanje kulture drugih pretpostavka je većeg nivoa uzajamnog razumijevanja. Jedan od važnijih segmenata rada Centra je prevođenje tekstova, književnih djela i poezije u cilju boljeg međusobnog upoznavanja, razumijevanja i afirmacije književnog stvaralaštva manjinskih naroda. U nastavku ćemo istaći neke od programa koje je Centar realizovao a u je vezi su sa primjenom i sprovođenjem evropske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima.

2019. godina

Na TV CG premijerno je prikazan dokumentarni film „ Slikarstvo kao trajna ljubav” o Hazbu Nuhanoviću (1937 – 1992) . CEKUM je u kooprodukciji sa RTCG snimio i izdao dokumentarni film “ Slikarstvo kao trajna ljubav” Hazbu Nuhanoviću (1937 – 1992) o slikaru iz Pljevalja. Film govori o životu i djelu slikara koji je po svojoj specifičnosti i svojim umjetničkim radom obilježio jedno vrijeme.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Centrom za očuvanje i razvoj kulture manjina i Romskim savjetom, obilježio je 8. april – Svjetski dan Roma događajem pod nazivom „Rušimo predrasude“ u Pogorici. S obzirom na značaj ovog praznika učesće CEKUM-a u samoj organizaciji je od velikog značaja kako bi sve relevantne institucije dale svoj doprinos u poboljšanju i podizanju na viši nivo prava pripadnika romske i Egipćanske populacije u Crnoj Gori. Centar je učestvovao na 14 Medjunarodnom podgoričkom sajmu knjiga i obrazovanja. Pored izdanja knjiga i časopisa Centra na štandu su bila knjige drugih izdavača i pojedinaca manjinskih

naroda u Crnoj Gori. Tako da je na jednom mjesto bilo knjiga pripadnika svih naroda u Crnoj Gori na svim jezicima na kojima se govori u Crnoj Gori .Ova praksa se pokazala kao dobra jer je svim autorima manjinskih naroda omogućeno da prezentuju svoja djela maternjem jeziku i ukoliko imaju prevedena izdanja.

Petnaesti broj časopisa KOD predstavio je književnike i pjesnike: Zuvdiju Hodžić, Ismaila Kadarea ; Faiza Softića; |Mimozu Redžvelaj;Tijane Rakočević Braha Adrovića; Shpresu Kapisyzmi Rama; Maju Grgurović Pavla Goranovića ;Rajka Đurića; Dragana Kujović ;Hajrulah Kolićija; Gëzima Puka; Draška Došljaka, Zuvdiju Hodžića; Hasniju Muratagić-Tunu; Seada Redžepagića; Dževada Laloši; Senadu Đešević; Rasima Raleta Gutića Filipa Došljaka. Jedan dio tekstova i poezije je preveden. Izašla je prva knjiga iz započete Edicije „Mostovi -„Bihorci“ Ćamila Sijarića ,koju je izdao Centar kao suizdavač sa Javnom Ustanovom Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“. Cilj ove saradnje je da zajednički kroz međusobnu saradnju doprinesu obogaćivanju izdavačke produkcije u Crnoj Gori, kao i afirmaciji multikulturnih, odnosno vrijednosti manjinskih naroda u Crnoj Gori.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina predstavio je svoje izdavaštvo, biblioteku Sinteze koja broji 24 knjiga, i časopis za kulturu, nauku i umjetnost KOD koji broji XV izdanja, kao i prvu knjigu iz Edicije Mostovi “Bihorci” Ćamila Sijarića. Na štandu CEKUM-aa nalazila su se izdanja svih naroda koji žive u Crnoj Gori i na svim jezicim koji se ovdje govore.

Izašao je 16 broj časopisa KOD u kojem su predstavljeni tekstovi, poezija, književne kritike, eseji, baština i portreti manjinskih naroda u Crnoj Gori, kao i prevedeni tekstovi na jezicima manjina koji imaju za cilj bolje upoznavanje knjiženog stvaralaštva manjinskih naroda i bolje međusobno upoznavanje naroda u Crnoj Gori.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore izdao je zbirku poezije Dimitrova Popovića “ BISEDA E BREZAVE”na albanskom jeziku. Dimitrov Popović je pjesnik koji je rođen u Skadru a živi i radi u Crnoj Gori, svoj bogati opus piše na dva jezika.

Centar za očuvanje i razvoj manjina Crne Gore kao nastavak prekogranične saradnje izdao je zbirku pezije pjesnikinje iz Skadra Mimoze Redžvelaj / Mimoza Rexhvelaj” I da si ljubav”. Knjiga je na crnogorskom i albanskom jeziku, cilj izdavanja ove knjige je da se na kroz razmjenu kulturnog stvaralaštva upoznaju pjesnici I njihova djela iz susjedstva. Knjiga je promovisana u Podgorici i Skadru.

CEKUM je u kooprodukciji sa RTCG realizovao dokumentarni film o Andriji Zmajeviću (1624 – 1694) “ Pjesni plemenite” o baroknom piscu iz Perasta . Plan rada takođe uključuje i formiranje ekipe koja će raditi na filmu i pratiti relizaciju do završetka dokumentarnog filma. U Perastu je 1624. godine rođen Andrija Zmajević, jedan od najobrazovanijih ljudi svoga doba u Boki Kotorskoj. Bavio se teologijom, arheologijom, istorijom, poezijom i skupljanjem narodnih pjesama. Film je emitovan na Javnom servisu.

2020. godina

U izdanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore objavljeno je treće, dopunjeno izdanje knjige Veselina Konjevića “Vraneška legenda – predanje o Pavi i Ahmetu – Između istorije i legende”. Osoben moralni kod ljudi ovih prostora i podrazumijevajući preplet vjerskih, etničkih

i kulturnih posebnosti, kao nužnost bitisanja, učinili su da se u Crnoj Gori uspostavi način življenja koji danas prepoznajemo kao multikulturalnost i koegzistenciju različitosti.

Izašao je 17. broj časopisa za kulturu, književnost i nauku "KOD". In memoriam o Dervišu Belom Selhanoviću, dugogodišnjem direktoru Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, istaknutom kulturnom i sportskom djelatniku. Glavni urednik časopisa je Zuvdija Hodžić, odgovorni urednik Salko Luboder. U ovom broju je više tekstova autora iz Crne Gore i okruženja, jedan broj tekstova je preveden.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore učestvovao je kao izlagač na šestom Internacionalnom sajmu knjiga u Podgorici, koji se održao u organizaciji Glavnog grada uz podršku Ministarstva kulture. Na sajamskom štandu Centra su bile izložene i knjige autora Ćamila Sijarića, Zuvdije Hodžića, Braha Adrovića, Derviša Selhanovića, Ruždije Rusa Sejđovića, Senada Karadžuzovića, Mimoze Ridžvelaj, Veselina Konjevića, Dimitrova Popovića i drugih kao primjerci časopisa "KOD".

U cilju predstavljanja autora manjinskih naroda u Crnoj Gori promovisana je knjiga poezije Braha Adrovića Podgorici „Đavolje međe“. O knjizi su govorili dr Draško Došljak i Bogić Rakočević. Moderator večeri bila je Neda Papović, a u muzičkom dijelu programa nastupila je Amela Frljučkoć, umjetnica na harmonici.

U sali DODEST-a KIC-a "Budo Tomović", održano je autorsko veče primarijusa dr Ganija Karamanage, poznatog ulcinjskog ljekara, humaniste, hroničara i publiciste, autora zapaženih stručnih publikacija i knjiga koje govore o tradiciji, kulturi i načinu življenja Ulcinjana. O njegovom stvaralaštvu govorili su akademik Zuvdija Hodžić i dr Miroslav Marić.

U izdanju Javne ustanove Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore objavljena je knjiga „Zapisana Crna Gora 2“, autora Miomira Maroša. Riječ je o knjizi reportaža poznatog televizijskog stvaraoca, doktora komunikoloških nauka, koje su nastale na osnovu serijala televizijske emisije „Zapis“

U izdanju Javne ustanove Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore objavljena je knjiga „Rječnik gornjobihorskog govora“, čiji je autor prof. dr Draško Došljak. Riječ je o knjizi koja sadrži nekoliko hiljada riječi, u kojoj su odslikane karakteristike narodnog bitisanja stanovnika Gornjeg Bihora, njihove životne preokupacije, običaji i tradicija.

U izdanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u decembru 2020.godine izašao je 18. broj časopisa za kulturu, književnost i nauku „KOD“. Povodom 85.godišnjice rođenja novi broj časopisa posvećen je književniku Zaimu Azemoviću . Takođe i poezija i književno stvaralaštvo mnogih autora manjina na njihovom maternjem jeziku I prevedeni segmenti na drugim jezicima koji se govore u Crnoj Gori.

2021. godina

U organizaciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina održano je veče poezije pod nazivom „Ženske poetske sponse“.Svoje stihove kazivale su: Rebeka Čilović, Katlina Hoti, Dijana Sindik i Amra Tahirović. Poeziju romskog autora Ruždije Rusa Sejđovića govorila je Marija Ivanova. Cilj ovoroma je bio da predstavi panoramu ženskog pjesništva koji ima multinacionalnu prepoznatljivost, obilježen varijacijama na univerzalne pjesničke teme ljubavi, prirode,

domovine, ali i prepoznatljiv po talasima recentnog poetskog izraza koji odražavaju duh vremena u kojem žive. Pjesnikije su na svojim jezicima prezentovale poeziju.

U susret obilježavanju 8. aprila – Međunarodnog dana Roma, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u saradnji sa romskom organizacijom mladih “Koračajte sa nama – Phiren Amenca” organizovao predavanje „Tradiciona, kultura i istorija Roma u Crnoj Gori, izazovi i perspektive“. Govorili su dr Vesna Rasulić Delić, etnološkinja i antropološkinja, Senad Sejdović, potpredsjednik Savjeta Roma u Crnoj Gori i Elvis Beriša, izvršni direktor Romske organizacije mladih “Koračajte sa nama – Phiren Amenca”.

Na Cetinju otvorena izložba narodnih nošnji manjinskih naroda “Sinergija različitosti”, u organizaciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i Narodnog muzeja Crne Gore. Po sadržaju, strukturi i konceptijskim odlikama ovakva izložba se po prvi put organizovala i predstavila je poseban kulturni, etnološki i društveni događaj. Izložbu prati katalog sa nošnjama i opisima narodnih nošnji i drugih elemenata.

Jedan od kapitalnih projekata Centara za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore je izdavanje Leksikona slikara manjinskih naroda Crne Gore “Saga svjetlosti”. Riječ je važnoj i po visokim grafičko-dizajnerskim standardima opremljenoj publikaciji kojom je predstavljen opus 54 umjetnika manjinskih naroda koji stvaraju ili su stvarali u Crnoj Gori. Izdavanjem Leksikona stavlja se više svijetla na ulogu i doprinos slikara manjinskih naroda ukupnom crnogorskom likovnom i umjetničkom stvaralaštvu i kroz ovakvu formu naglašava bogatstvo i raznovrsnost umjetničkog izraza, koje se stiče u jedinstven kulturni potencijal Crne Gore. Riječ izdavača i uvodni tekst pored našeg dati su na albanskom i engleskom jeziku. Leksikon je do sada promovisan u Podgorici, Ulcinju, Tivtu, Rožajama, Plavu i Pljevljima.

U cilju predstavljanja autora manjinskih naroda u Crnoj Gori održano je autorsko veče pisca Kemala Musića u Podgorici. O njegovom stvaralaštvu govorili su Radoman Čečović, profesor, pjesnik i književni kritičar i Nađa Durković. Kemal Musić, rođen 1972. godine kod Bijelog Polja. Objavio je romane “Žig”, “Nešto nalik punom mjesecu”, “Nedokazive istine Lameka Ćisuma”, zbirke priča, pripovijedaka i reportaža “Zasjeda”, “Luda kuća”, “Kad su vukovi gladni biće oštra zima”, “Inicijali”, “Priče o malim i velikim čudima” (sa Radomanom Čečovićem), izbor “Zasjeda i druge price”, te izbor iz crnogorske kratke priče “Zborna mjesto” (sa Bogićem Rakočevićem) i studiju “White Field Jazz Festival” – potencijali i razvoj kuturnih institucija. Direktor je Javne ustanove Ratkovićeve večeri poezije.

Promocija zbirke poezije „Zejna“ autora Sulejmana Beće Kujevića je održana u Podgorici. O knjizi su govorili: akademik prof. dr Šerbo Rastoder, prof. dr Dragan Koprivica i dr Amira Redžić. Sulejman Beća Kujević je vrijedan čuvar muzičke baštine rožajskog kraja koji interesovanje te vrste vuče iz porodične tradicije. U jednom dijelu analitičkih opservacija po mišljenju kritičara može se napraviti paralela sa pojedinim fragmentima iz djela Meše Selimovića.

Dramski tekst o Pavi i Ahmetu – „Naše polje ljubavi“ je pod brojem A-2021-33 unešen u Evidenciju autorskih djela i predmeta srodnih prava kod Direkcije za intelektualnu svojinu Ministarstva ekonomskog razvoja. Nosilac autorskog prava na deponovanom djelu, dramskom tekstu (scenariju), je JU Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore. Centar za očuvanje i

razvoj kulture manjina Crne Gore ima u planu da u saradnji sa nekom od pozorišnih kuća realizuju ovo dramsko djelo po tekstu Nade Bukilić. Priča je zapravo ekletantan primjer uvažavanja razlika i afirmacije univerzalnih ljudskih vrijednosti koja oslobađa prostor visoke etičnosti i zadivljujuće snage ljubavi. Paradigma je multikulturalnosti i svezremani obrazac koji i danas može poslužiti kao orijentir u društvenom životu.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u saradnji sa Hrvatskim nacionalnim vijećem Crne Gore, organizovao je promociju pjesničke zbirke „Dvije trećine” autora Adrijana Vuksanovića. O knjizi su govorili: mr Aleksandra Vuković, akademik Pavle Goranović i autor. Autor je član Matice hrvatske, kao i Društva nezavisnih književnika Crne Gore. Pjesme su mu objavljivane u “Hrvatskom slovu”, Hrvatskoj književnoj reviji “Marulić”, “Kod”-u i drugim publikacijama. Zastupljen je u zajedničkoj zbirci „Pod platanom”, kao i u antologiji „Hrvatsko pjesničko biserje”.

U izdanju Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore objavljena i promovisana knjiga „Kralj Nikola i muhamedanci” autora Čeda Baćovića. Knjiga sadrži trideset pet priča ranije zapisanih i objavljenih u različitim publikacijama. Objedinjene u knjizi Čeda Baćovića predstavljaju cjelovit prikaz čojskog i viteškog odnosa crnogorskog suverena prema pripadnicima islamske veroispovijesti u vrlo bremenitim istorijskim okolnostima. U knjizi su objavljene i četiri pjesme kralja Nikole u slavu muhamedanaca u kojima se takođe iskazuje uvažavajući odnos prema pripadnicima ove konfesije.

U Narodnoj biblioteci „Radosav Ljumović” u Podgorici, održan je program “Književnost Albanaca u Crnoj Gori – koliko se poznajemo”, govorili su: akademik Zuvdija Hodži, književnik; univerzitetski profesor dr Draško Došljak, književnik i novinar dr Hadži Šabani, književnik mr Anton Gojčaj i direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore Salko Luboder. Veče je bilo namjenjeno crnogorskoj javnosti kako bi se predstavila i bolje upoznala književnost Albanaca u Crnoj Gori. Cilj programa je bio dobiti odgovore na pitanja: da li je i koliko javnost upoznata ko su albanski književni stvaraoci u Crnoj Gori, da li su dovoljno prezentovani, koliko su njihova djela prevedena i da li je dovoljno urađeno na njihovoj afirmaciji. Albanci u Crnoj Gori imaju bogatu književnost i istaknute prozaiste i pjesnike. Njihovo stvaralaštvo poznato je ne samo na albanskim govornim područjima već i šire. Od ostalih u Crnoj Gori razlikuju se jedino po jeziku kojim govore i pišu.

Učešće na Sjamovima knjiga u toku 2021. godine -Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore učestvovao je na Drugom sajmu knjiga u Tuzima koji se održao tokom avgusta 2021. godine u sklopu manifestacije „Ljeto u Malesiji” u organizaciji OpštineTuzi.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore predstavio se sa više od dvadesetak naslova u sopstvenom izdanju, knjiga autora manjinskih naroda, časopisa i publikacija, kao i izdanja koja afirmišu multikulturalizam.Svakako, najvažnije mjesto pripalo je kapitalnom izdanju Centra – Leksikonu slikara manjinskih naroda Crne Gore “Saga svjetlosti”. Na sajamskom štandu Centra su knjige autora Ćamila Sijarića, Zuvdije Hodžića, Braha Adrovića, Derviša Selhanovića, dr Draška

Došljaka, Ruždije Rusa Sejdovića, Senada Karađuzovića, Mimoze Redžvelaj, Veselina Konjevića, Dimitrova Popovića, Skendera Temalija i drugih.

Centar je imao zapaženo učešće na 2 sajma knjiga održana u Podgorici: 15. Međunarodni podgorički sajam i VII Internacionalni sajam knjiga.

Na sajmovima je veliki broj posjetilaca pokazao značajno interesovanje prema izdavaštvu Centra kao i književnom opusu drugih izdavača koji se bave tematikom kulture manjinskih naroda.

Značajno je istaći da je kapitalno izdanje leksikon slikara manjinskih naroda Crne Gore „Saga svjetlosti“ dobitnik nagrade za najbolje opremljeno umjetničko djelo na 15.Međunarodnom podgoričkom sajmu knjiga

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore učestvovao je na Drugom sajmu knjiga u Tuzima entar je imao zapaženo učešće na 2 sajma knjiga održana u Podgorici: 15. Međunarodni podgorički sajam i VII Internacionalni sajam knjiga.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore u partnerstvu sa knjižarom “Karver, u okviru Međunarodnog književnog festivala „Odakle zovem“ predstavio je stvaralaštvo dr Hedine Tahirović Sijerčić - istaknute bosanskohercegovačke naučnici i spisateljice čiji se stvaralački opus odnosi na izučavanje i prezentovanje jezika, kulture i tradicije Roma. Dr Hedina Tahirović Sijerčić je članica Komiteta eksperata Vijeća Evrope za Evropsku povelju o regionalnim ili jezicima manjina. Predavala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Bila je urednica romskog radio i TV programa na Radio-televiziji Sarajevo. Dugo godina je bila glavna i odgovornica magazina Romano Lil (Roma Community and Advocacy Centre Toronto, Kanada). Autorica je i urednica knjige Romske priče (Zbirka I).

U izdanju Centra izašao je iz štampe 19. broj časopisa za kulturu, književnost i nauku „KOD“. U ovom broju pisici obrađuju teme od značaja za kulturne, jezičke i istorijski specifičnosti manjinskih naroda u Crnoj Gori. Neki od objavljenih tekstova, radova, eseja, kritika i poezije su auora: Mirsada Rastodera, Kemala Musića, Seada Redžepagića, Maje Grgurović, Aslana Bishe, Ruždije Rusa Sejdovića, Đerđ Fište, Sadika Bejka, Skendera Temalija, Frederik Rešpije, Hasnije Muratagić Tune. Miljenka Jergovića, Stijepa Mijovića, Dimitrova Popovića, Salka Lubodera, dr Draška Došljaka, Filipa Došljaka i Eska Muratovića. Prilozi su na jezicima kojima pišu autori a neki od njih su prevedeni na crnogorski jezik.